

KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

NOTA BENE

2,40€ polovica pre predajcu

Apríl 2024/273

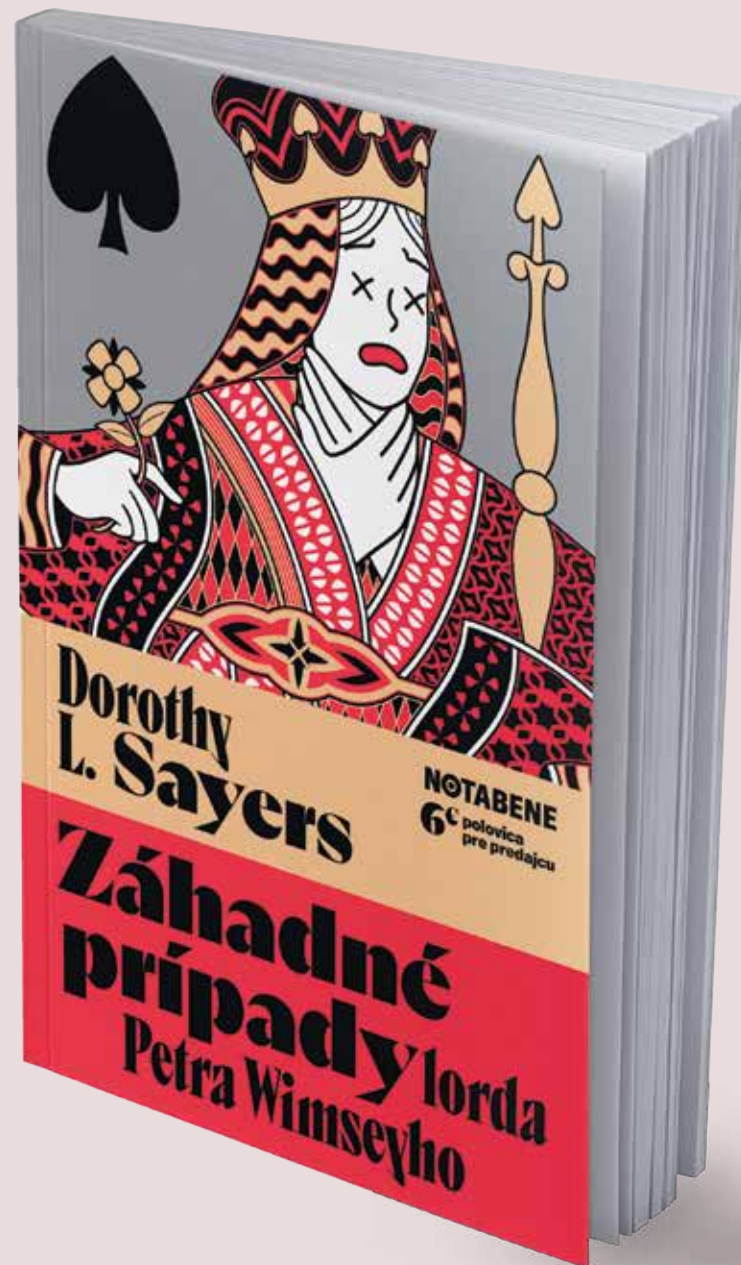
číslo preukazu predajcu

Terapeut
ježko

Pes či strecha
nad hlavou?

Posvätné zvieratá

DETEKTÍVKA Z NOTABENE

Kniha od **Dorothy L. Sayers**, svetovej legendy detektívnych príbehov

Kupujte od svojho predajcu

Ilustrácia na obálke: Tina Minor

Rozhovor
Potrebujem kontrasty

4

Téma
Pes alebo strecha nad hlavou?

9

Téma
Liečivá sila zvierat

16

Téma
Terapeut ježko

22

Rozhovor
Zvieratá ako božstvo

24

Pútnik
Náboženstvo páva

32

Nie sme sami

Partička desiatich žien sedíme pri jazere a zdieľame svoje zážitky z víkendového workshopu. Labradorka Luna nás s ťažkým funením rad radom obchádza a necháva sa škrabkať. Najdlhšie sa pristaví pri tých ženách, ktoré práve zažili ťažké chvíle. Neodbytné stojí pri každej, až kým si od nej nevezme kameň, ktorý Luna ukrýva v papuli. Chvíľu čaká, či na oplátku dostane kameň ona, a odšuchce sa k ďalšej. Potom sa nám zvalí k nohám a s privretými očami hľadá do diaľky. Jej teplý oslintaný kameň ma upokojujúco hreje v ruke.

Zvieratá ma zachraňujú celý život. Patrím k ľuďom, ktorí sa prihovárajú na ulici okoloidúcim psom, často k neveľkej radosti môjho muža. Trápne sociálne momenty v cudzom prostredí prekonávam škrabkaním najbližšieho domáceho miláčika. Keď som bola prvýkrát sama na zahraničnej konferencii v Aténach, tak ma vystresovanú každé ráno odprevádzal na miesto určenia jeden obzvlášť sympatický pes - pouličník. Zvieracích priateľov mám po celom svete. Teda okrem Butánu. Nezabudnem na svorky vznešených psov, ktorí šlapali dlhé túry do posvätných chrámov a bohorovne ignorovali moje pokusy o kontakt.

Nie sme tu sami. Patríme do živočíšnej ríše, tak ako do nej patria naši domáci miláčikovia, ku ktorým sa túlime, zvieratá, ktoré jeme a tie, ktoré odháňame ako „škodcov“. Skrotili sme prírodu, už sa nemúsime báť, že nás čosi zadupe či pochrúme. Svet je naše ihrisko a so živými tvormi narábame ako s objektmi našich potrieb.

V tomto vydaní si chceme uctiť zvieratá. Tie vznešené a neskrotné, občas uslintané a oddané veľkorysé entity, ktoré nás mnohokrát poctia svojou dôverou a láskou.

Lebo im dlhujeme veľa. Cítim bolesť, keď myslím na zvieratá, ktoré trávajú svoj život v hrozných podmienkach len aby za lacný peniaz skončili na našom tanieri. Na zvieratá, na ktorých robíme výskumy v laboratóriách, ktoré možno zachránili život mne alebo mojim blízkym. Na tvory, ktoré umierajú v našich nezmyselných vojnách alebo následkom našej ľahostajnosti k životnému prostrediu. Koľko z nášho života je postavené na utrpení zvierat...

Nie že by sa s tým nedalo niečo urobiť. Tou najpríjemnejšou formou aktivizmu je návšteva vegánskej reštaurácie či kúpa netestovanej eko-kozmetiky. Môžeme tiež podporovať organizácie ako Humánny pokrok a petície za práva zvierat. Občas si zúfam a zdá sa mi, že je to len kvapka v mori. Ale ako raz povedala environmentálna aktivistka Anita Roddick: Ak si myslíte, že ste primalý na to, aby ste niečo ovplyvnili, skúste si ľahnúť do postele s komárom.

Sandra Pazman Tordová, šéfredaktorka

P.S. Len aby sme nezabudli, Anitin manžel Gordon Roddick spoluzaložil pouličný časopis The Big Issue.

NOTA BENE

04 2024

Editoriál

3

Ďakujeme Bäre Tabačkovej za spoluprácu pri vizuálnom editovaní.

Potrebujem kontrasty

Keď sa začala vojna na Ukrajine, začal maľovať autoportréty s mačkami. Tie pomáhajú výtvarníkovi Andrejovi Dúbravskému prežiť ťaživé časy.

Karol Sudor

Jana Čavojská

Ako dieťa chcel byť prírodovedcom. Súviselo to vraj s televíziou. Cez víkendy u babky do lesa na túry a na huby, zvyšné dni sledoval v Bratislave prírodopisné seriály a dokumenty. Andrej Dúbravský si dlho dokonca myslel, že prírodovedec je človek, ktorý sa vyskytuje v televízii. Páčil sa mu napríklad britský odborník David Attenborough, ktorý pred kamerou popularizoval prírodu, a austrálsky lovec krokodílov Steve Irwin. Chcel byť ako oni. Ale potom mu učiteľka výtvarnej výchovy povedala, že by mal študovať umenie.

A bolo rozhodnuté?

Dovtedy som si myslel, že umenie môže študovať len niekto, kto má špeciálnych rodičov, tiež umelcov, bohémov. Moji rodičia sa venovali iným veciam. O to viac ma návrh učiteľky potešil. Prihlášky som poslal na viaceré školy, ale keď ma prijali na umeleckú, na ďalšie pohovory som už ani nešiel. Zrazu som sa venoval kameňosochárstvu.

Čiže práca s ťažkými bremenami a rôznymi náradiami v prachu a hluku.

Presne tak. Už som zachytil, že niektorí ľudia viaceré moje vyjadrenia o strednej škole pochopili ako traumatizujúce zážitky, ale nebolo to tak. Keby som sa mal rozhodovať znovu, vyberiem si to isté. Učiteľia boli kvalitní sochári a nás, žiakov, tá práca celkom zocelila. Ale keďže som celé detstvo aj kreslil, logicky prišiel moment, keď to všetko prevalcovalo maľovanie. V šestnástich rokoch som zrazu vystavoval v pizzerii a niekto si kúpil môj obraz. Síce za symbolické peniaze, ale bol to super pocit, že bol ochotný zaplatiť za moju tvorbu.

Kedy prišiel moment uvedomenia si, že by vás umenie mohlo živiť, že naozaj ste umelec? Na vysokej škole, keď ste už začali zbierať prvé ocenenia?

Najviac som sa tešil asi vtedy, keď Slovenská národná galéria v roku 2014 kúpila obrazy z mojej diplomovky. Je to sen asi každého výtvarníka. Rodičia mi však vždy hovorili, aby som študoval, čo

ma baví, a potom sa uvidí, čo ma bude živiť. Sám som nad tým nepremýšľal. V celej rodine som videl, že študovať sa dá jedna vec a robiť iná. Ale áno, práve na vysokej škole prišiel moment, keď som pochopil, že chcem byť profesionálnym umelcom. Zrejme mám aj isté manické črty, takže keď ma niečo chytí, idem do toho naplno. Bol som taký posadnutý tvorbou, že plán B ohľadne života som už nehladal, hoci spolužiaci sa ním celkom seriózne zaoberali. Seriózne riešiť čosi také počas štúdia sa mi však zdá absurdné, človek v dvadsiatke obvykle netuší, čo ho bude najviac baviť. Dokonca si myslím, že ak rodičia v tomto príliš tlačia na svoje dieťa, môžu mu zničiť život. Ja sa možno dodnes hľadám, keďže niekedy sa vo svojej práci cítim ako majster sveta a inokedy ako niktoš.

Ak niekto vystavuje v Nemecku, Taliansku, Švajčiarsku, Česku, v USA aj ďalších krajinách, ak ho zastupuje renomovaná berlínska galéria, čo to robí s jeho egom?

Svoje ego si uvedomujem. Je krehké, a preto ho musím stále živiť. Občas sa fakt darí, ale potom sa zrazu zrušia nejaké výstavy alebo zberateľ nevyplatí obraz, ktorý si rezervoval pred tromi mesiacmi, a človeka chytia pochybnosti. Sklamania a komplikácie sú bežnou súčasťou toho, čo robím. Jasné, že úspech v zahraničí ma teší, nie som mních, s ktorým by to nepohlo. Dokonca si ani neviem predstaviť, čo by som robil, keby som nedostával žiadnu odozvu, pozornosť, keby mi nechodili ponuky na výstavy, keby som nemal kalendár naplánovaný na dva roky vopred. Zrejme by som sa cítil ako zúfalec. Nič to nemení na fakte, že maľovanie ako proces ma veľmi baví. A tam ego nemá šancu. To je poštekné až vtedy, keď vznikne úspešná výstava a mám odozvu od divákov, že im to celé niečo dalo.

Vnímam vás ako človeka kontrastov. Máte dar vkladať do obrazov silné emócie, čiže z niektorých sála smútok, nostalgia, pochemúrnosť, z iných to

NOTA BENE

04 2024

Rozhovor

5

NOTA BENE

04 2024

Rozhovor

4

tálna uvoľnenosť až smiech. Zároveň žijete časť roka vo veľkom New Yorku a časť v malej dedinke Rastislavice, kde máte starý dom so sliepkami a záhradou.

Kontrasty pre svoj život potrebujem. Občasnú zmenu prostredia potrebujú všetci, len nie všetci si môžu dovoliť takú zásadnú. Je to dôležité pre moje mentálne zdravie, pre naberanie podnetov. Ak sa cítim dobre, vznikajú aj dobré obrazy. Zimy trávim v Bratislave, ale po troch mesiacoch musím vypadnúť inam. Ak mám totiž ráno po zobudení stále ten istý výhľad z okna, začne mi švitoriť. Stáva sa mi to aj na dedine, aj v New Yorku. Rastislavice sú skvelé na stretávanie sa s priateľmi, na oddych, na premýšľanie, New York na to, aby som mohol nasávať umenie, chodiť do múzeí a galérií. Skvelé je, že všade som našiel ľudí, s ktorými si rozumiem, takže aj keď sa výraznú časť roka nevidíme, nezavrhnú ma, ale tešia sa na môj návrat.

Ako vyzerá váš život v New Yorku? Lebo kým tu ste akceptovaným umelcom, tam ste v inej pozícii – takých ako vy je tam, obrazne povedané, milión.

Nemyslím si, že doma som hviezda. A pravdou je, že aj v New Yorku sa to zlepšuje. Najskôr to vyzeralo zle – keď sa mi tam konečne rozbiehali projekty, zrazu prišla pandémia korony a musel som ostať doma. Na otvorenie mojej prvej samostatnej výstavy v New Yorku som sa pozeral len online z Rastislavíc. Keď som sa tam nakoniec vrátil, bál som sa, že si ma tam nebude nik pamätať. Bol som v šoku – akoby si ma tam zrazu vážili viac ako pred pandémiou, mal som pocit akéhosi prijatia. Čo sa týka života, fungujem tam jednoducho – najskôr som býval u kamarátov, ktorí mi prenajímali izbu, ale keďže počas pandémie sa odsťahovali, prenajímam si izbu inde. Nejde o nič luxusné, často je to malá izbička s malým oknom, niekedy aj bez neho, prípadne mám pol metra od okna múr. Je mi to jedno, lebo aj tak som stále vonku alebo v ateliéri, ktorý si tiež prenajímam. Ten už mám kvalitný.

Čo presne vám to dáva?

To, že môžem utiecť od všetkého na Slovensku. Jasné, že život v New Yorku je hektický, ale ja tam cítim pokoj. Doma od vás stále niekto niečo chce,

potrebuje, prosí – rodina, kamaráti, partneri, sliepky... V bežnom živote vás stále niekto vyrušuje. Nie je to nič zlé, ale ja mám rád, keď sa tie vyrušenia zamenia za iné, zaujímavejšie, menej naliehavé. V USA si robím, čo chcem, všetku pozornosť venujem nasávaniu nových informácií o umení. Skúšal som to aj v Berlíne, ale nedá sa to porovnať. No a, samozrejme, tam veľa maľujem. Je to teda najmä o slobode. Áno, po pár mesiacoch sa tam stane to, čo aj doma – vzťahy s ľuďmi sa prirodzene prehľbujú, niekedy aj komplikujú, a práve vtedy mi končieva tamojší trojmesačný cyklus.

Aj vo vašej tvorbe sa odráža to, že milujete zvieratá. Vo dvore pri dome chováte sliepky. Ktoré zvieratá sú pre vás posvätné?

Sliepky sú svojím druhom inteligencie, šikovnosťou a odolnosťou veľmi zaujímavé. Každé plemeno má inú povahu, neustále ma to prekvapuje podobne

„Niekedy sa vo
svojej práci cítim
ako majster sveta
a inokedy ako
niktoš.“

ako ich hierarchické fungovanie a celkový sociálny život v krdli. Keby to ľudia vedeli, okamžite by podpísali petíciu proti klieťkovým chovom, keďže pre život sliepok sú absolútne nevhodné. Ide o čisté vykorisťovanie. Mám rád aj kohúty. Keď mi jedna pani dávala prvého, ako skúsená chovateľka mi povedala, aby som si dával pozor, lebo hydina vraj vytvára závislosť. Aj ona začínala s pár sliepkami a jedným kohútom, dnes už má farmu. Mala pravdu, tiež som si tým štádiom prešiel, do sliepok a kohútov som sa zamiloval. Sliepky sú podľa vedcov potomkami dinosaurov, majú k nim geneticky najbližšie. Je to vidieť aj na ich správaní. Už len tým, ako žerú, ako z veľkej diaľky zbadajú myš, ako sa s ňou dokážu pohrávať, kým ju vyhodia do vzduchu a prehltnú... Sliepka je obrovský predátor, úplný raptor.

Koľko ich máte?

Aktuálne mám desať sliepok nosníc, ktoré sú ideálne na znášanie vajec, ale mal som ich aj niekoľkonásobne viac. Osem vajčiek denne mi však stačí. K tomu mám nespočetné množstvo liliputánok. To je čistá ZOO. Sú krásne, ale robia si, čo chcú – množia sa, lietajú, na nič sa nepýtajú, hoci teraz majú päť šéfov – kohútov. Krásne vidím, ktorý z nich s ktorou aktuálne chodí a spáva na konári.

Sliepky a kohúty sú teda najposvätnjšie?

Nie. Najposvätnjším zvieraťom sú u mňa predsa len mačky. Som ich dlhoročný milovník, nenormálne mi zvyšujú kvalitu života. Aj som ich maľoval, venoval som im celú sériu. Volala sa Alica, čo bola reálna mačka, s ktorou som mal najlepší vzťah na svete, ale stratila sa. Keď sa začala vojna na Ukrajine, začal som dokonca maľovať autoportréty s mačkami. Nevedel som, ako na to zlo reagovať, ale došlo mi, že ťaživé časy mi mentálne vždy pomohli prežiť práve mačky.

Kedysi ste robili najmä figurálne maľby, postavy. Zrejme aj pod vplyvom bývania na dedine ste začali maľovať kohúty, mačky, húsenice, záhony kvetov a podobne. Pre výtvarníka vášho typu je to dosť netradičné. Nešokovalo to vašu bublinu v zmysle, že akosi mrháte svojím talentom?

Jasné, že šokovalo. S týmito výhradami sa stretávam dodnes. Od umelcov, ale aj od niektorých zberateľov na trhu. Myslím si, že rôznych námetov a cyklov mám dosť, ale tu mali zrazu niektorí pocit, že maľujem stále to isté. Na Slovensku si však už ľudia zvykli. Možno som to robil aj vedome – pred 10 až 15 rokmi som bol zaškatuľkovaný ako akýsi gej, respektíve queer maliar, stvárnajúci chlapov, a tak som sa chcel tej nálepky zbaviť. Výsledkom je nová nálepka – maliar z Rastislavíc maľujúci sliepky, mačky, húsenice, ovocie a kvety. Neviem, ktorá nálepka je lepšia. Recipientom sa to však snažím sťažovať. Vždy totiž maľujem presne to, čo ma baví a zaujíma.

Rozumiem, ale viem si predstaviť výraz tváre človeka, ktorý ide na vašu výstavu, niečo očakáva, a zrazu vidí samých kohútov.

Andrej Dúbravský (1987)

Narodil sa v Nových Zámkoch, vyštudoval kameňosochárstvo na Škole úžitkového výtvarníctva a Vysokú školu výtvarných umení v Bratislave. Svoje obrazy dlhé roky vystavuje na Slovensku aj v zahraničí. Vo svete ho zastupuje berlínska galéria Dittrich & Schlechtriem, na Slovensku bratislavská galéria White&Weiss Gallery, jeho diela sú aj v zbierkach Slovenskej národnej galérie. Žije striedavo v Bratislave, Rastislaviciach a v New Yorku.

Toto presne sa mi stalo v Prahe a v Berlíne, kde som mal konkrétne výstavy iba s obrazmi kohútov. Mnoho ľudí to nechápalo, boli sklamaní, lebo očakávali iné veci. Podobné to bolo na jednej staršej výstave v Bratislave, keď som po kúpení domu na dedine začal maľovať napríklad jablká. Ľudia nerozumeli, o čo mi ide, lebo boli zvyknutí na queer obrazy chlapov, mužov, prípadne na prírodu v pozadí, kde opäť vystupovali najmä figúry chlapov. Celkovo ľudia akosi neverili môjmu environmentálnemu podtónu. Brali to ako výstrelok, hoci som to myslel vážne a príroda ma zaujímala od malička. Neľutujem to.

Ktovie, ako by vaša tvorba vyzerala nebyť toho domu, skúseností s hydinou, hmyzom, záhradou, s tým, že ste v nej vysadili viac ako sto stromov...

Aj ja som sa neraz zamýšľal nad tým, či mi dom v Rastislaviciach nezničil kariéru a život. Odpoveď znie, že ak aj áno, stálo to za to. Už sa nedozviem, čo by som maľoval, nebyť osobnej skúsenosti zo života na dedine.

Poznám ľudí, ktorí práve túto časť vašej tvorby oceňujú. Hovoria, že to už nie je také smutné, že už to nie sú len chlapi, vzťahy, genitálie zobrazené tmnými farbami, ale veselé, farebné a pozitívne emócie šíriace obrazy.

Aj ja na vernisážach vnímam, že moje publikum sa mení, rozrastá. Zrazu prichádzajú aj celé rodiny, matky na materskej a podobne. Publikum si nevyberám, našlo si ma. Pri výstavách sa snažím témy kombinovať, čiže prepašovať tam všetko možné. Medzi včeličkami, krajinkami a kohútmi preto môžete nájsť obrazy, ktoré zobrazujú nahé mužské telo. A teším sa, že na výstavy chodia aj deti zo škôl.

Rastislavice majú okolo 900 obyvateľov. Vnímajú vaše umenie aj dedinčania? Malé obce sú často iný svet, hoci určite nie horší.

Presne tak, je to iný svet, ale ľudia sú tam skvelí. Mám výborných susedov, veľmi tolerantných, jeden z nich sa mi počas mojich pobytov v New Yorku stará o sliedky. Nepotrebujem sa neustále baviť len o umení, preberáme iné témy. Na niektoré veci som si, samozrejme, musel zvyknúť. Napríklad na to, že návštevu nemusí-

te ohlasovať vopred, ale sused k vám jednoducho príde podebatovať na dvor alebo si prisadnúť, keď vonku jete guláš. Raz som v dome niečo robil a počul hluk z dvora. Bol to môj sused, ktorý mi kosil trávu bez predchádzajúcej dohody. Asi sa nemohol pozerať na tú džungľu. Ľudia v malých dedinách jednoducho nie sú žiadna exotika. A nejde ani o homogénnu masu. Rastislavice sú len hodinu cesty od hlavného mesta, čiže ich obyvatelia nepoznajú len svoje humná. Mrzí ma len to, že nemáme čas prehĺbiť vzájomné vzťahy. Buď totiž maľujem, alebo tam mám návštevy kamarátov, ich rodín a detí z Bratislavy.

Ubehol už nejaký čas, odkedy jeden z vašich obrazov pobúril niektorých politikov vrátane ministerky kultúry. Dali jasné posolstvo – obraz je škaredý a nevhodný, lebo jednak prezentuje dvoch queer ľudí, jednak je jeden z nich obézny. A to sa predsa

„Odísť z krajiny kvôli politikom? To určite nie.“

nepatrí. Ponížili tak vlastne dve menšiny naraz.

Je to príšerné. Prečo má byť zlé na maľovať obézneho človeka? Prečo to má vzbudzovať pohoršenie? Naopak, mám pocit, že v časoch dokonalých a retušovaných fotomodeliek, v čase proklamovaných tehličiek na bruchu v časopisoch, reklamách aj na sociálnych sieťach to dokonca potrebujeme. My, ľudia, predsa nie sme dokonalí. Máme rôzne telá a je to v poriadku, každé telo dokáže byť pre niekoho atraktívne. Rozhodne ma však tá kauza nedemotivuje. Pripravujem napríklad výstavu v galérii v Olomouci a vďaka tomu, čo sa doma stalo, som sa rozhodol zmeniť pôvodnú koncepciu. Jej súčasťou mal byť aj jeden menší obraz s hojdajúcim sa obéznym mužom. Teraz sa stane hlavným, ústredným motívom na plo-

che trikrát dva metre. Nemalo to tak byť, ale bude. Aj vďaka ministerke kultúry a jej podobným ľuďom.

Celkovo mám pocit, že atmosféra v spoločnosti proti LGBTI ľuďom hustne. V 90. rokoch to nebolo také vyostrené. Nepovedali ste si niekedy ako queer človek, že nemáte dôvod nechať sa tu oplúvať predstaviteľmi štátu, že radšej odídete?

Áno, kladiem si otázku, prečo tu mám platiť dane a odvody. Práve nedávno sa mi ohlásila zdravotná poisťovňa, že si mám zvýšiť sumu na trvalom príkaze, sociálka to urobila už dávnejšie. Bojovať proti takzvanej „dúhovej propagande“ mi však pripadá na hlavu, lebo je to problém vyvolaný umelo. Po revolúcii a v 90. rokoch to vôbec nebola téma, ľudia boli voči LGBTI ľuďom naladení pozitívne. Potom však prišli politici, ktorí vedeli, že si na tom dokážu vystavať nepriateľa, voči ktorému môžu poštvať svojich voličov. Pritom ten problém neexistuje. Je mi smiešne vyvracať nezmysly, že nikomu nejdeme kradnúť deti, že nejdeme rozvracať tradičné rodiny.

Nie je potom frustrujúce, že tu nestačí byť uznávaným výtvarníkom, že človek musí obhajovať ešte aj to, ako žije, že musí byť chtiac-nechtiac aj aktivistom za práva svojej menšiny?

Je to frustrujúce aj absurdné. Pýtali ste sa však, či niekedy nemám chuť odísť z tejto krajiny. Odpoveď znie, že ak človek nie je súčasťou nejakej minority, tak sa mu na Slovensku napriek všetkému žije dobre. Máme skvelú prírodu, dobré potraviny, vysokú kvalitu života, dokonca aj solídne medziľudské vzťahy. Osobne sa stretávam s tým, že by ma niekto oplúval na ulici, hoci to, že som gej, som netajil už na strednej škole. V reálnom živote som naozaj nezažil nič traumatizujúce. Keby som sa odpojil od internetu a nepočul urážky od politikov, vlastne by som sa tu cítil ako v raji. Zle nám teda nerobí bežný každodenný život, ale hnus, ktorý zo svojich úst vypúšťajú a šíria politici. A budú to robiť, kým bude existovať publikum, ktoré sa nechá ohľupovať falošnými kultúrnymi vojnami a vymyslenou dúhovou propagandou. Téma emigrantov už nikoho nevzrušuje, tak sa venujú nám. Mám však odísť z krajiny kvôli politikom? To určite nie.

Pes alebo strecha nad hlavou?

Dagmar Gurová

Jana Čavojská, Mária Múhl

Psy a mačky sú pre ľudí bez domova často jedinými priateľmi. Držia ich pri živote, no zároveň na ulici. Nájsť bývanie či aspoň nocľah so zvieratom je takmer nemožné. Ľudí v kríze to stavia pred drastickú voľbu.

Rozália s Erikom prespávajú v rozbozenej nedostavanej chatke. Nemajú elektrinu ani vodu, len miesto, kde na nich neprší. Zakrádajú sa tam potme a ráno odchádzajú tak skoro, aby ich nikto nezbadal. Nevedia, komu chatka patrí, a netušia, dokedy v nej budú môcť ostať. Nocľahárne a útulky, ale aj komerčné ubytovne, v ktorých by mohli prespať, kým sa trochu pozviechajú a Erik si po úraze znova nájde prácu, sú pre nich zatvorené. Presnejšie – sú nedostupné pre ich psíka, od ktorého sa za žiadnych okolností nechcú odlúčiť.

„Ria je nádherná, prítulná, verná. Máme ju od dvoch mesiacov a nedáme na ňu dopustiť,“ hovoria. „Navzájom sme na seba veľmi naviazaní. Berieme ju ako naše dieťa.“

V situácii, v ktorej majú tak málo životných istôt, je Ria ich jediným pevným bodom, zdrojom radosti, bytosťou, na ktorej náklonnosť sa môžu

vždy spoľahnúť. Dostupné ubytovania ich však so psom nezobrali. „Radšej budeme na ulici, ako by sme Riu dali do útulku,“ tvrdia.

Ľudí bez domova, ktorí majú psa či iné spoločenské zviera, zatiaľ nocľahárne na Slovensku neprijímajú. Ako spoločnosť ich tak nútime k rozhodnutiam, ktoré by boli pre bežných majiteľov domácich miláčikov traumatizujúce. Tieto nemožné dilemy navyše kladieme ľuďom v akútnej kríze. Takmer každý z nich prirodzene volí život so svojím zvieraťom, kým vládze.

„Môžete tu bývať, ale psa dajte preč – na čosi také by väčšina majiteľov zvierat nepristúpila. Aj v extrémnych situáciách ohrozenia života, ako na Ukrajine počas náletov, sa ľudia zo všetkých síl snažia zachrániť svoje zvieratá a bežia s nimi do krytov,“ hovorí Sandra Pazman Tordová, štatutárna zástupkyňa OZ Proti prúdu. „Od ľudí bez domova pritom očakávame, že výmenou za noc v teple sa vzdajú

klúčového vzťahu, ktorý im pomáha v najhoršej situácii ich života.“

Zákony nie sú proti

Oslovili sme desať nízkoprahových nocľahární a útulkov pre ľudí bez domova po celom Slovensku. V žiadnom pobyte so zvierateľom nepovoľujú. Najčastejším dôvodom bola obava o bezpečnosť ubytovaných ľudí. Zamestnanci sa báli konfliktov, ktoré by mohli vzniknúť pri väčšom množstve ľudí a zvierat v malom priestore. V jednej miestnosti niekde prespávajú traja, inde aj dvadsať. Niektorí môžu mať alergiu na srst alebo strach zo psov. Vo viacerých zariadeniach sa zhodli, že zvieratá by museli umiestniť do koterčov, na ktoré nemajú peniaze. Navyše by to ani neplnilo účel – ľudia by sa od nich aj tak museli odlúčiť.

Predpokladali tiež, že pobyt so zvieratami by neschválili hygienici. Marek Eliáš z Úradu verejného zdra-

voťníctva to odmieta: „Legislatíva na ochranu verejného zdravia neustanovuje požiadavky na pobyt majiteľov – ľudí bez domova spolu s ich zvieratami v nocľahárňach, útulkoch.“

Niektoré zariadenia sa odvolávali aj na fakt, že zvieratá neprijímajú ani domovy sociálnych služieb. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny však na svojej stránke píše, že legislatíva im nebráni byť „animal friendly“. Je na konkrétnom zariadení, či zvieratá povolí a za akých podmienok. Vnútrošnými predpismi môže upraviť všetko od bezpečnosti ľudí a zvierat až po to, koľko klient za zviera zaplatí. Takto by to mohlo fungovať aj v útulkoch a nocľahárňach pre ľudí bez domova. Ide skôr o to, či nájdú odvahu. Aj keby to zo začiatku nebolo ľahké, mohli by tým zachrániť ďalšie životy.

„Som presvedčená, že ako sociálne služby pre ľudí bez domova máme hľadať cesty, ako odstrániť prekážky, ktoré im bránia využiť našu pomoc.

Musíme reálne vychádzať z ich potrieb. V zahraničí útulky pre ľudí bez domova so psami roky bežne fungujú. Verím, že tento prístup sa aj u nás čoskoro zmení,“ hovorí Sandra Pazman Tordová.

Erik s Rozáliou neberú prežívanie na ulici ako svoju voľbu, ale nutnosť, ku ktorej ich dotlačili okolnosti. „Naozaj nechceme byť vonku. Keby sme mohli bývať spolu s Riou, nepotrebovali by sme veľa. Len vodu, aby sme sa mohli okúpať, a nech nám nie je zima,“ hovorí Erik. „A ešte keby sa tam dalo variť,“ dopĺňa Rózka, ktorá je podľa Erika výbornou kuchárkou.

Vysoká cena

Chýbajúce sociálne služby nútia ľudí bez domova hľadať útočisko v predražených ubytovniach. Ostávajú im ako posledná možnosť. Tak ako Rozálii a Erikovi. Aj tam ich väčšinou odmietli z obavy, že pes bude plnúť alebo zničiť nábytok. V Bratislave po dlhom pátraní našli dve, ktoré sú ochotné ubytovať ľudí s domácimi miláčikmi. Za vysokú cenu. „Vyšlo by nás to okolo 520 eur mesačne, taký príjem nemáme,“ hovorí Rózka. Ona má invalidný dôchodok a Erik bude mať dávku v hmotnej núdzi. V Bratislave mal dohodnutú prácu, no prišiel o ňu, keď maródoval s vyklbeným ramenom. Ruku ešte stále nemá dosť silnú na to, aby ju mohol naplno používať. Obaja si preto teraz privyrábajú predajom NOTA BENE.

Príspevok za zviera v komerčnej ubytovni sa môže pohybovať od 50 do 100 eur. Býva to aj tretina mesačného poplatku za ubytovanie. „Celková suma závisí od toho, či človek platí viac dopredu, alebo denne, čo je práve častý prípad,“ hovorí naša sociálna pracovníčka Lucia Frimmelová. Ak nedokáže uhradiť celý mesiac naraz, môžu od neho za psa či mačku na izbe pýtať aj päť eur za noc. Pre mnohých majiteľov zvierat sú preto ubytovne nedostupné.

Momentálne má zvieracieho spoločníka vyše sedem percent našich predajcov. Na ubytovni z nich ne-
býva nikto.

Ľudí, ktorí život na ulici zvládajú aj vďaka spoločnosti psa či iného zvieraťa, nie je až tak veľa. Naše skúsenosti za vyše dvadsaťročné fungovanie NOTA BENE aj viaceré výskumy však ukazujú, že ich spolužitie môže byť veľmi prínosné.

Kamarát z ulice

Psy poskytujú ľuďom bez domova zásadnú podporu, ukázala vlaňajšia štúdia University of Bristol Veterinary School. Pomáhajú im zvládať mentálne výzvy, osamelosť, udržať si rutinu a pocit, že niečo vo svojich životoch zvládajú – dokážu sa o psa postarať, ochrániť ho, zabezpečiť mu ošetre-
nie, jedlo.

Štúdia z februára tohto roku, v ktorej sa spojili autori z Canine Education Center v Colorade a Northern Illinois University College of Education, na vzorke 100 ľudí bez domova a ich psov potvrdila, že o ne bolo dobre postarané (74 % malo zdravú váhu, 14 % nadváhu, 5 % podváhu), boli zdravé (93 %) a vykazovali málo problémového správania (4 % agresívne správanie).

Najčastejším dôvodom vlastniť psa bola jeho spoločnosť (34 %) alebo snaha zachrániť ho z nepriaznivej situácie (21 %). Väčšina respondentov so psom žila v stane (47 %) alebo v aute (45 %), len 8 % prespávalo u známych alebo v útulkoch pre ľudí bez domova – lebo tam väčšinou so psom nemohli byť.

Nič im nechýba

Rózka s Erikom žijú vonku viac ako mesiac, no o Riu sa dokážu postarať aj v drsných podmienkach. „Vždy je na prvom mieste. Má všetko, čo potrebuje, aj keby sme my boli hladní,“ hovoria hrdí. Erik pre ňu všade nosí termosku s vodou. Má deku, do ktorej sa môže zababušiť, keď je chladno. Rózka jej kupuje psie dobrôtky a konzervy. Občas nejaké dostanú aj darom, a keď je najhoršie, Ria zje to, čo oni.

„Zaujímať sa o to, čo potrebuje,“ hovorí Rózka. „Má všetky očkovania a teraz by sme s ňou chceli zájsť k veterinárovi, ktorého nám poradili v NOTA BENE. Ako prevenciu, aby sme mali istotu, že je s ňou všetko v poriadku. Je skvelé, že takúto službu možno využiť bezplatne.“

Sloboda zvierat v Bratislave vyše desať rokov zadarmo ošetruje zvieratá ľudí v núdzi. Vlani sa postarali o 130 zvierat – psov i mačiek, ktorých majitelia za pomoc nemohli zaplatiť.

Bezplatne poskytujú čipovanie, očkovanie, registráciu, kastráciu zvierat, teda základné ošetrovanie a prevenciu. „V prvom rade nám ide o pomoc zvieratám,“ hovorí Pavla Dugovičová zo Slobody zvierat. Vo vážnych prípadoch, keď ide o život zvieraťa, preto pomôžu aj mimo ordinálnych hodín. Na bežné ošetrovanie zvierat ľudí bez domova majú vyhradený čas a vezmú každého, kto vtedy príde.

Podmienkou pokračujúceho bezplatného ošetrovania je kastrácia, obzvlášť u samíc. Šteniatka zaočkujú proti infekčným ochoreniam, aby ich chránili, povinné očkovanie proti besnote im zadarmo dajú v deviatich mesiacoch, keď už je možné kastrovať.

„Niektorí majú s touto podmienkou problém a nevrátia sa. Kastráciu vyžadujeme preto, že sme často riešili, čo so šteniatkami,“ vysvetľuje Pavla Dugovičová. Mnoho milých, vďačných ľudí sem so zvieratami prichádza opakovane. Vedia, že tu získajú pomoc. „Na väčšine psov vidíme, že nehladujú, v podstate sú v dobrej kondícii a nič zásadné im nechýba.“ Majitelia sú hrdí na to, že sa o svojich psov či mačky dokážu postarať. Nechcú prijať viac, než naozaj potrebujú. Často sa stáva, že odmietnu ponúkané granule s tým, že na jedlo pre svojho miláčika vždy nájdú peniaze.

Pavla Dugovičová za jediný problém považuje slabú socializáciu niektorých psov. „Sú veľmi naviazané na svojho človeka, ale ak napríklad ochorie a musí ísť do nemocnice, ťažko sa s nimi pracuje.“

Niektorí ľudia bezplatnú službu zneužívajú, hoci na ňu nie sú odkázaní. Pomôcť by mali tlačivá, ktoré organizácie pracujúce s ľuďmi bez domova vystavujú na dôkaz, že službu Slobody zvierat ich klienti potrebujú.

Terapeutická mačka

Jarka dlhodobo bývala v podnájme. S dvoma dcérami, ktoré čoskoro budú mať 16 a 19 rokov, a s mačkou Mavis. Koncom minulého roka sa museli odsťahovať. Majiteľka potrebovala uvoľniť byt z rodinných dôvodov. Nájst malý podnájom pre troch takmer dospelých ľudí a zvierajetrémmne ťažké. Jediná zdanlivo dobrá ponuka bola podvodná. Prišli o peniaze na nájom i zálohu. Bola to veľká rana. Jarka trpí vážnou chorobou, pre ktorú je na invalidnom dôchodku. Privyrába si predajom NOTA BENE, ale zo zdravotných dôvodov mala pauzu. Dcéry študujú a staršia popri tom chodí na brigády. Za garsónku, v ktorej donedávna bývali, platili 500 eur. Len o 50 menej, ako je Jarkin dôchodok.

S rodinou neostala na ulici vďaka tomu, že sa nám pre nich podarilo získať dočasné ubytovanie v krízovom mestskom byte. Trojmesačná lehota, počas ktorej tam môžu zostať, sa kráti. Jarka zatiaľ neúspešne zháňa niečo trvalejšie. Nechce sa s deťmi dostať do robotníckej ubytovne.

„Hľadáme zariadený dvojizbový byt, máme len oblečenie a periny,“ vysvetľuje. „A samozrejme taký, kde by s nami mohla byť Mavis. Máme ju veľmi rady, všetky nás drží nad hladinou. Je to terapeutická mačka, pomáha nám zvládať problémy. Nemôžeme sa jej vzdať.“

Cudzích sa Mavis bojí a schováva sa pred nimi, ale s vlastnými je veľmi priateľská a kontaktná. „Keď sa jej opýtame, či nás ľúbi, povie mňau. Ako keby tomu rozumela,“ hovorí Jarka.

Mačka bude mať tri roky, je sterilizovaná, zaočkovaná, pravidelne jej dávajú strihať pazúriky, je veľmi čistotná. Pre majiteľov bytov to však zjavne nie sú podstatné informácie. „Nechcú ani deti, a už vôbec nie zvie-

93 %

psov ľudí bez domova je zdravých.
O väčšinu je dobre postarané.

ra,“ opisuje situáciu naša kolegyňa Lucia, ktorá s Jarkou intenzívne hľadá nový podnájom.

Dá sa to

Potvrďuje to Petra Groschová z našej Sociálnej nájomnej agentúry, ktorá v programe Bývanie NOTA BENE zabezpečuje dlhodobý a udržateľný prenájom, právnu podporu a pravidelný kontakt s prenajímateľmi. „Akonáhle má človek domáceho miláčika, zhoršuje mu to šance na prenájom bytu,“ objasňuje. „Veľmi nezaváži ani fakt, že pes či mačka sú trénovaní a zvládajú hygienu. Majiteľia sa obávajú, že im zničia zariadenie, boja sa aj konfliktov so susedmi kvôli štekaniu.“

V bytoch, ktoré si naši predajcovia a predajkyne prenajímajú od mesta Bratislava alebo od prosociálnych majiteľov, je to inak. Až 24 percent z nich obýva spolu s ľuďmi domáce zvierajetrémmu byť aj viac.

„S každým majiteľom sa skúsime dohodnúť, aby zvieratá vo svojom byte povolil. Nielen pre konkrétnych nájomníkov, ale všeobecne,“ hovorí Petra. „Túto možnosť sa snažíme mať zakotvenú v nájomnej zmluve, aby sme hocikedy mohli ubytovať človeka s domácim zvieratkom.“

Prvotná odpoveď majiteľov je často zamietavá. Keď spoznáme ich dôvody, vieme s nimi pracovať. Aj tí, ktorí zo začiatku so zvieratkom v byte nesúhlasili, zvyknú zmeniť názor. Pomáha tiež objasniť im, ako zvierajetrémmu prostredí pomáha. „Hovoríme o tom, aké je po rokoch opäť bývať v byte: zrazu je človek sám, prišiel o svoju rutinu a môže sa cítiť izolovaný,“ vyratúva Petra. „Zvierajetrémmu robí spoločnosť, motivuje ho vyjsť von, pomáha mu zoznámiť sa s okolím a inými ľuďmi.“

Tara v taške

Joshua našiel svojho psíka Taru pred štrnástimi rokmi. „Bola úplne maličké šteniatko,“ spomína. „Niekoľko ju vyhodil a mne jej bolo ľúto. Zobral som ju so sebou, hoci na mojej ubytovni zvieratá nepovoľovali.“

Ponúkol šteniatko vedúcej a ona mu prekvapivo navrhla, aby si ho nechal. „Zdalo sa, že Tara bude maličká ako čivava, ale rástla a rástla,“ usmie-

va sa Joshua. „Vedúca s majiteľom si na ňu zvykli. Nechali mi ju, lebo na záhrade vychytala všetky myši. Ja jediný som tam mohol mať psa.“

Nakoniec si predsa museli hľadať nové bývanie. Ubytovňu rušili a žiadna ďalšia v Bratislave v tom čase zvieratá nepovoľovala. Joshua to predsa riskol. „Dával som Taru do veľkej tašky, upozornil som ju, aby bola ticho, a tak som ju prepašoval na izbu.“ Samozrejme, že sa to časom prevalilo. „Prišiel vedúci, a keď videl, aká je Tara milá, pokojná a nešteká, povedal, že si ju môžem nechať.“

Vystriedali viacero ubytovní. Bolo čoraz ťažšie nájsť bývanie aj pre psa, preto Joshua zháňal podnájom. Natrafil naň zázračne, cez pani, ktorá od neho kupovala NOTA BENE. Ku koncu mu už nevychádzalo na nájomné a splácal ho na dvakrát. Vtedy sa mu cez našu organizáciu podarilo získať podnájom v mestskom byte.

To už mal aj Benyho, ďalšie vyhodené šteniatko, ktoré našla tentokrát Tara. Psi mu robili spoločnosť. S nimi sa necítil osamelý. O to horšie znášal, keď vlni obaja zomreli. Beny na chorobu, ktorú nedokázala zastaviť ani operácia. Tara o niečo neskôr v spánku. „Boli moji najbližší,“ hovorí. „Doteraz sa mi o nich sníva.“ Po Benyho smrti hľadal k Tare ďalšieho psíka. Cez útulok Tuláčik natrafil na nechcené šteniatko – štyroch súrodencov. Najskôr si zobral jedného, ktorému dal meno po Benym, a po Tari nom odchode mu pribudol ďalší – Tarik. „Som veľmi rád, že bývam v tomto byte, inak by som nemohol mať psov. A to si neviem predstaviť,“ hovorí.

So psami niekam patrí. Na prechádzkach sa aj vďaka nim dá do reči s druhými ľuďmi. Tí ho nevnímajú ako človeka bez domova. Berú ho ako psičkára a spája ich vzťah ku zvieratám. „Akurát sme vyšli von,“ hlási Joshua. „Benik a Tarik ma udržujú v aktivite. Bez nich by som zakrpatel.“

Zvieratá vítané!

 Dagmar Gurová Jana Čavojská

Viedenská nocľaháreň VinziRast funguje pre ľudí bez domova, ktorých kvôli ich štvornohým či okrídleným spoločníkom inde neubytujú. Prichýľili tu už psy, mačky, potkany aj vtáky.

Zvečerieva sa. Do nocľahárne VinziRast v historickom dome v 12. viedenskom obvode sa pomaly trúsia ľudia. Cez veľké okno z ulice vidno príjemnú jedáleň, kde niekoľko nocľahníkov práve večeria. Teraz je tu mierny ruch, no o desiatej večer sa všetci uchýlia do spoločnej veľkej miestnosti s poschodovými posteľami. Sú usporiadané tak, aby aspoň trochu vytvárali pocit súkromia. V jednom zo zákutí sa chystá na noc Slovák Peter s malým psíkom Čokym, ktorý práve chrúme granule.

„Priateľka večeria, tak som tu s ním,“ hovorí. Keď Čoky vyprázdni misku, môže vyskočiť na posteľ s čistou bielizňou a skrútiť sa do kľbôčka.

„Tu je úplne v poriadku, keď je pes v posteli. On tam aj spí,“ vysvetľuje Pe-

ter. Vo Viedni je okrem iného preto, že v Bratislave by nocľah so psom nenašiel. „Keby som si mal vybrať medzi psom a nocľahárňou, volím psa. Radšej budem spať vonku. V živote by som ho nedal do útulku.“ Pripadalo by mu to, ako posadiť Čokyho do väzenia. Ubytovať ľudí so zvieratami vraj nie je problém ani v Nemecku, kde dlhšiu dobu žil a do nocľahárni ho pustili aj s pitbullom Rockym, ktorého vtedy mal.

Tentokrát si zámerne vybral menšieho psa. Na ulici je to s ním jednoduchšie. Čokyho, asi ročného kríženca jazvečíka, našiel v útulku pre zvieratá. „Chcel som mať spoločnosť. Psy sú mojou záľubou, vyrastal som s nimi,“ hovorí. Čoky má čip a všetky očkovania. Peter hovorí, že vo Viedni je vete-

rinárna služba, kde bezplatne ošetrujú zvieratá ľudí bez domova. „Starám sa o neho ako o dieťa. Nosím mu vodu, v dennom centre, kde chodím na teplé jedlo, on dostane krmivo. Chodíme na prechádzky do parku.“

Na jednej lodi

VinziRast je jedinou nízkoprahovou nocľahárňou vo Viedni, kde ľudia môžu prespať so svojím psom. „Mali sme tu už aj mačky, vtáky, potkana,“ hovorí Eva Linton, ktorá nocľaháreň vedie. „Vždy hovorím, že sme tu pre ľudí, ktorí nemajú miesto nikde inde.“

VinziRast pred 20 rokmi založila Cecily Corti, manželka slávneho filmového režiséra Axela Cortiho. Postupne pribú-

dali ďalšie služby, ale nocľaháreň ostáva dostupná pre tých najnúdznejších. Každý deň v roku ponúka 46 postelí, večer sprchu a teplé jedlo, ráno raňajky. Za dve eurá tu ubytujú ľudí rôznych národností a osudov. Na Slovensku nocujú ženy a muži, vrátane párov, v oddelených miestnostiach. Tu sú spolu.

„Pre mňa je dôležité, aby to stále bola jedna spoločná izba, v ktorej je naša veľká komunita. V podstate sme všetci na jednej lodi,“ hovorí Eva Linton. „Ak dodržíme pravidlá, je to v poriadku.“

Základným pravidlom je rešpekt – k iným nocľahníkom aj k dobrovoľníkom, ktorí v nocľahárni pracujú zadarmo, vo voľnom čase. Sú medzi nimi študenti, ľudia v strednom veku aj seniori. Všetci okrem dôchodcov sa po nočnej ponáhľajú do zamestnania. Večer sú traja na recepcii, ďalší varia večeru, ale na noc ostávajú len dvaja. Väčšina sem chodí raz za týždeň. Eva si ako vedúca berie 2-3 nočné týždne. „Nie že by som nemala čo robiť,“ smeje sa. „Mám rodinu, štyri deti a zamestnanie. Som tu častejšie, lebo chcem poznať ľudí, ktorí u nás prespávajú.“

Sú to napríklad Maďari, Rumuni, Tunisania, sem-tam Slováci a pribúda Rakúšanov. Posteľ majú rezervovanú na 30 dní, potom si na šesť mesiacov musia nájsť niečo iné. „Aby to bolo fér a dostali sa sem aj ďalší, ktorí to potrebujú.“ Ženám a párom môžu nocľah predĺžiť. Prespávajú tu hlavne muži. Momentálne aj 8 až 9 žien a jeden pár so psom.

Všetko sa dá vyriešiť

Vlastné pravidlá, ako tie o prijímaní zvierat, si VinziRast môže dovoliť aj preto, že funguje výhradne z darov od súkromných donorov. Nepodporuje ho mesto ani štát.

Zvieratá sem mali prístup od začiatku. „Mnohí ľudia bez domova majú psy a sú na ne naviazaní, kde inde by mohli ostať,“ zdôvodňuje Eva Linton. Psy spia

1 Peter s Čokym vo viedenskej nocľahárni.

2 Nocľaháreň je v prevádzke 365 dní v roku.

3 Eva Linton.

4 Čoky môže len do jednej nocľahárne vo Viedni.

pri posteli alebo v posteli, mačky majú svoje prepravky. „Možno občas príde pes s blchami, tak použijeme sprej, všetko vyperieme a je to vybavené. Veď aj niektorí ľudia majú vši a dá sa to zvládnuť.“

Keď tam nocuje viac psov naraz, sú na vôdzke. Tí veľkí s náhubkom. Nielen preto, aby sa do seba nepustili, ale aj pre pohodu ľudí, ktorí z nich môžu mať strach. „Ak sa niekto bojí, psa dáme do inej časti miestnosti,“ komentuje Eva Linton, ktorá vždy rozmýšľa, ako problémy riešiť. Nehľadá dôvody, pre ktoré to nejde.

Tento večer pôsobí nocľaháreň pokojne až domácky. Každý, kto prejde okolo, pozdraví. Niekoľko ľudí ešte posedáva vo vstupnej chodbe, iní fajčia na dvore alebo už oddychujú. Nie je to tak vždy. Občas sa tu zide hlučnejšia skupinka, pritrafia sa aj problémy. „Máme minimum pravidiel, ale ak ich niekto nedokáže dodržať, nevezmeme ho. Pre pokoj v noci. Ostatní sú unavení, chcú a potrebujú sa vyspať.“

Linda trpí panickou poruchou celý dospelý život. „Niektoré, pre iných ľudí bežné situácie a miesta ma dokážu vy-stresovať tak, že z nich musím odísť. Inak by som mohla skolabovať,“ hovorí.

V rodine vždy mali psov a zistila, že návaly paniky jej pomáha zmierňovať aj ich prítomnosť. „Pes veľmi citlivo vníma všetky zmeny v dynamike rodiny, ktorú považuje za svoju svorku. Vycíti, keď sa niektorý člen má zle a nemôže plne fungovať. Mali sme psy, ktoré sa snažili urovnať konflikt, hoci to bola napríklad iba hraná bitka medzi deťmi.“

Aktuálne má veľmi malého psa. „Vyvoláva vo mne pocit, že sa o neho treba postarať, lebo stále pôsobí ako šteniatko.“ Nie je trénovaný na emočnú podporu, no Linde dáva väčší pocit istoty.

Ľuďom, ktorí trpia samotou, depresiou, úzkosťou či narušeným sebavedomím, môže prítomnosť zvierat veľmi pomôcť. V ich spoločnosti sa menej sústreďujú na vlastné problémy. Keď Linda pocíti úzkosť, odpútanie pozornosti je pre ňu kľúčovým. „Už len to, že pes ma potiahne na vôdzke, ma vytrhne z kolobehu myšlienok a hororových predstáv, čo sa môže stať,“ opisuje.

Liečivá sila zvierat

Depresiu, úzkosť, záchvaty paniky či hnevu môže zmierniť prítomnosť zvierata, ku ktorému má človek vzťah.

Dagmar Gurová

Jana Čavojská

Špeciálne vycvičené

Toto zvládnu aj domáci miláčikovia bez špeciálneho tréningu. V USA tvoria oficiálnu kategóriu emočno-podporné zvieratá. Psychológ, psychiater či všeobecný lekár ich môže predpísať ľuďom s emočnými ťažkosťami. Predpis ich oprávňuje bývať so zvieratom bez príplatku a aj tam, kde to inak nie je povolené. Pred pár rokmi mohli so zvieratom na predpis – husou, prasiatkom či miniatúrnym koňom cestovať v lietadle popri ostatných pasažieroch. Systém často zneužívali tí, ktorí emočnú podporu v skutočnosti nepotrebovali, množili sa tiež obavy o blaho zvierat. V roku 2018 chcel z Medzinárodného letiska v Newarku letieť človek s pávom. Aerolinky ho odmietli, no so zmätene pôsobiacim zvieratom tam zotrval šesť hodín. Väčšina leteckých spoločností už povoľuje prepravu len psom so špeciálnym výcvikom. Tí majú na rozdiel od emočno-podporných zvierat prístup aj do verejných budov či hromadnej dopravy.

U nás je to podobné. Na tieto miesta môžu ľudia s ťažkým zdravotným postih-

nutím sprevádzať iba psy so špeciálnym výcvikom, ktoré im pomáhajú zvládať bežné činnosti. Vodiace psy sprevádzajú nevidiacich. Asistenčné pomáhajú ľuďom s telesným postihnutím, napríklad pri obsluhu a prezliekaní. Signálne psy upozorňujú ľudí s vážnymi poruchami sluchu na dôležité zvuky ako plač dieťaťa či telefón. Ich výcvik je veľmi drahý a nie sú dostupné zo dňa na deň.

Hovoriaca mačka

Mnoho ľudí pri sebe potrebuje zviera nezávisle na tom, či má nejakú diagnózu. Od detstva k nim patrí aj canisterapeutka Mária Tichá. Doma pre to nemali pochopenie. „Nijako sa mi nedarilo vysvetliť im moje utrpenie z absencie úzkeho kontaktu so zvieratom,“ hovorí.

Zmenilo sa to až tesne po dvadsiatke. Študovala na vysokej škole, bývala u priateľa a zistili jej rakovinu lymfatického systému. Paradoxne, vtedy prežívala intenzívnu radosť z fretky Fridy. „Mala úžasný zmysel pre humor, kradla nám veci, najmä ponožky. Dala sa privolať, hrala sa s hračkami, chodili sme s ňou von, spávala nám v náručí a ovládala niekoľko povelov. Starostlivosť o ňu bola fascinácia, dobrodružstvo, kopec lásky i balzam na vlastné problémy a stavy počas dlhej a náročnej liečby.“

Keď sa Mária uzdravila, chcela ukázať, že zviera neprináša len starosti, ale môže prospieť. Začala sa venovať canisterapii. Po absolvovaní skúšok robila osvetu a presviedčala zariadenia, že sa nemusia báť pustiť psa aj s jeho srstou dovnútra. Podarilo sa. So sučkami Neri a Suri ako canisterapeutický tím pätnásť rokov pomáhali chorým deťom, dospelým aj ľuďom v domovoch dôchodcov či hospicioch.

Pred pandémiou u Márie prepukla akútna reumatoidná artritída. Veľmi jej pomohlo, keď k nim do rodiny pribudla mainská mývalia mačka Mína. Zvažovala, či s ňou robiť felinoterapiu. „Žiaľ, musím rešpektovať, že Mína nie je natoľko kontaktná a dôverčivá voči cudzím ľuďom. Radšej aportuje a trénuje „ľudskú reč“ pomocou rozprávacích tlačidiel, ktoré sa využívajú aj v logopédii.“ Takto vie napríklad povedať, že sa chce česať, jest alebo ísť von. „Bez ohľadu na to, či ide o trénované terapeutické zviera, alebo domáceho miláčika, pre tých z nás, ktorí ho k plnohodnotnému životu potrebujú, má vzťah s ním jedinečnú silu meniacu život k lepšiemu.“

Zviera na predpis

Spája fyzioterapiu, senzorickú integráciu, animoterapiu a psychologickú intervenciu. V novátorskom rehabilitačnom centre Physio Canis v Kotrčinej Lúčke pracuje interdisciplinárny tím s podporou zvierat – psov, morčiat, afrických slimákov a pagekonov. Venujú sa deťom a mládeži s mozgovými obrnami a genetickými a metabolickými ochoreniami, ktoré vplývajú na oneskorený psychomotorický vývoj. Pracujú tiež s neurodiverznými deťmi, hlavne s poruchou autistického spektra.

Často sú to deti s viacnásobným zdravotným znevýhodnením, ktoré nedávajú spätnú väzbu. „Nevedia psa odmeniť, povelovať, posunkovať, ale vnímajú jeho prítomnosť,“ vysvetľuje Ľubica Bátoriová z Physio Canis. „Pes ich aktivizuje na báze neurostimulácie cez oxytocín.“ Nečaká odmenu, povel, pohladenie, je proaktívny. Je vycvičený tak, aby urobil prvý krok a bol mostíkom medzi dieťaťom a svetom. „Aktivizuje dieťa očným kontaktom, labkou, vibráciou svojho tela alebo polohovaním,“ vysvetľuje Ľubica Bátoriová. „Neustále mu stimuluje činnosť prednej hypofýzy v mozgu, aktivizuje mozgovú kôru. Dieťa dlhšie vydrží vnímať podnety a má lepšiu adaptívnu odpoveď organizmu.“

Tieto psy cvičia tak, aby sa k deťom otáčali tvárou v tvár a vyhľadávali očný kontakt. Svoje dieťa pes pozná podľa vône, ktorú mu vstúpajú už v počiatku života. Preferuje ju pred všetkými ostatnými, vie ju identifikovať v každom momente. Spozoruje, keď vôňa zmení parametre a dokáže na to upozorniť.

K servisným psom patria aj psy detekujúce odchýlky fyziologického pôvodu

na základe kolísavých hodnôt. Dokážu odhaliť napríklad pankreatitídu, zmenené hodnoty inzulínu v tele, predpovedať epileptické záchvaty. Detekčné psy vedia rozoznať onkologické ochorenie, ochorenie močových ciest a iné choroby na báze pachu DNA odlišného od normy. Do servisnej kategórie patria tiež psy, ktoré pomáhajú pri zvládaní emočných stavov, ako panický atak a rôzne fobie.

Ľubica Bátoriová sa trinásť rokov venovala výcvikom takýchto psov na mieru. Pomáha ľuďom rozhodnúť, ako by mal vyzeráť prototyp kvalitného psa na servis v ich rodine. Poradí s výberom chovnej stanice aj šteniatka so žiadúcimi charakterovými vlastnosťami.

V tréningu majú dvoch psov na mieru, zameraných práve na emočnú podporu. Jedného cvičia pre 18-ročnú stredoškôľčku, u ktorej sa spustili záchvaty epilepsie na somaticko-psychologickom základe, z preťaženia. „Pes jej otvára cestu do spoločnosti. Pomáha, aby bola viac ústretová voči novým podnetom a výzvam, aby sa mala radšej, nebola voči sebe príliš kritická, aby nemala záchvaty nervozity voči sebe a ostatným v rodine a aby zvládala školu,“ vymenúva Ľubica Bátoriová. Druhého psíka trénujú pre gymnazistku a baletku s poruchou príjmu potravy. „Pripravujeme ho na jej záchvaty hnevu, keď je preťažená.“ Učia ho, aby sa v tej chvíli nenechal odohnať a pomohol dievča presmerovať na iné správanie. „Pes je jediný, koho vtedy k sebe pustí. Otvorí si dvere, vyskočí na ňu, obľuže ju. Takto z nej rýchlejšie vyprchá hnev a dokáže sa ospravedlniť okoliu.“

Terapeut ježko

Mária Múhl

*Sú pichľaví, milí a výnimočne empatickí.
Ježkovia pomáhajú preniknúť do ľudskej duše
vďaka vnímaniu emócií.*

Nikdy by mi nenapadlo hladkať ježka. Opatrne beriem do rúk Divu a očakávam ostré pichanie na dlaniach. Namiesto toho mi jemne prešľapuje v rukách. Spokojne sa usmievam. Šesťnásťročný chlapec si berie ježka Samka. Doma má prísneho otčima, zažíva psychické i fyzické násilie. Naučil sa výrazne kontrolovať. Psychologické stretnutia s ním boli náročné, pochmúrne až depresívne. Keď na scénu prišiel Samko,

zmenil sa. Začal sa mu prihovárať milým detským hlasom. Uvoľnil sa a dokázal byť dieťaťom, ktorým byť nemohol.

Špongia na pocity

Som v bratislavskom IPĚku. Toto občianske združenie poskytuje online psychologickú pomoc mladým ľuďom v kríze a v náročných situáciách. Ako priekopníci začali pre svojich klientov

vyžívať terapeutické danosti ježkov. „Ježko má schopnosť navnímať emócie človeka. Keď sa klient upokojí, ježko sa rozbalí z guľičky, zaobľí pichliače a niekedy sa nechá pohladkať po uškách i brušku. Nepichá. Mať ho na rukách je radostné,“ hovorí psychologička a vedúca krízových intervenčných tímov ôsmich káčok v krajských mestách Marta Marošová. „Prichádzajú k nám ľudia s rôznymi ťažkosťami. Ak majú samo-

vražedné myšlienky, opisujú tento stav ako temnú slizkú pivnicu. Vysvetľujeme, že keď sa upokojí, vytvoria ježkovi bezpečie. Vtedy sa upokojí aj ježko. To ich často motivuje a je to prvý schodík na vyvedenie smerom von za svetlom.“

Diva mi spokojne lozí po rukách, snaží sa skryť pod lakeť a zaspáť. Je to nočný tvor. „Ježko nám pomôže rýchlejšie nadviazať vzťah s klientom. Na začiatku stretnutia povieme, že ho máme v miestnosti, preto je tu iný pach. Vyberáme ho z jeho domčeka. Klient si ho môže zobrať na ruky. Hovoríme, že je to náš parták – pomocný terapeut. Osvieži rozhovor a prelomí prvotnú bariéru. Používame ho u dospelých aj u detí. Nikto k nemu zatiaľ nemal negatívny postoj. Na terapiu sa používa jež africký bielobruchý,“ dodáva Marta Marošová.

Z guľe na mojkáča

Ježkovia nás sprevádzajú celý život. Sú na dupačkách, v detských leporelách,

príbehoch. Kreslíme ich v materských školách. V minulosti ich chovali pri pekárnach, aby chytali hmyz. Keď v USA spozorovali terapeutické schopnosti ježkov, stali sa emočnými pomocníkmi.

S nápadom využívať ho v IPĚku prišiel zakladateľ internetovej poradne Marek Madro pred rokom a pol. V minulosti mal jedného ježka. Klienti naňho reagovali dobre, tak obnovil pichľavú myšlienku. Prvými terapeutmi boli dvaja dospelí ježkovia, zvyknutí na ľudí aj hladkanie. Postupne pribudli ďalší piati. Chovateľ vyberal takých, ktorí mali dobré predpoklady stať sa terapeutickými zvieratkami a potrebovali len socializáciu, aby si boli istí, že im nikto nechce ublížiť.

Pár ježkov bolo zo začiatku zabalených do guľičky. Nadsakovali, chrčali a pichali. Cvičiteľkou ježkov sa vtedy stala psychologička Marta. „Mali sme voľné terárium po hadovi, ktorý dostal väčšie. Ježkovia bývajú s nami v kuchyni. Niekoľkokrát denne ich berieme na ruky. Niekedy stačia dva, tri týždne, aby si zvykli. Samkovi to trvalo dlhšie. Mali sme ho viac ako mesiac, kým sa z nahnevanej chrčiacej guľe zmenil na mojkáča. Veľmi mi pomohla moja neter. Bola u nás na prázdninách. Stále ho vyťahovala, hojdala v sukni, spievala mu. Pochopil, že to čudné prostredie plné ľudí je naozaj bezpečné.“

Vedel, čo má robiť

Klienti majú počas terapie ježkov priamo v rukách. Je to na chvíľu, aby sa ježko nevyčerpal. Po niekoľkých minútach intenzívneho kontaktu ide môj ježko do svojho prenosného plátenného vrečúška. Spokojne mi v tme zaspí na kolenách. Klient si tak uvedomí, že dokáže poskytnúť bezpečie.

Pre ježkov terapeutov je kľúčový častý ľudský kontakt. Ježkovia sa zúčastňujú v káčkach porád, na ktorých putujú z ruky do ruky, a chodievajú na prázdniny ku zamestnancom. Ak by nemali pravidelný kontakt s človekom,

mohli by sa ho začať obávať. Sú to nenárodné zvieratká. Potrebujú akurát svoj priestor, výstelku a domček.

Ježko je samotár. Najradšej jedáva konzervy pre mačiatka a zbožňuje múčne červy. Každý potrebuje niečo iné, aby sa upokojil. Jeden prikrytie dlaňou, ďalší hojdanie, iný chodenie. „U nás doma je veľmi obľúbený Jam. Je taká pichľavá chrčiaca guľa,“ smeje sa Marta. „Keď bol u mňa na výcviku, zobrala som ho k rodičom. Moja babička je ležiaci pacient. Nechápala, o akých ježkoch hovorím. Vybrala som teda naježenejšiu Jama, stočeného do guľe, a položila som ho na ňu. Zrazu začal po nej pobeňovať. Babička ho pozorovala a úprimne sa rozosmiala. Vyzeralo to, že Jam presne vedel, čo má robiť, aby ju rozveselil.“

Lúč z temnoty

Terapia ježkom je vhodná pre ľudí so sklerózou multiplex, ADHD, mentálnym postihnutím, Alzheimerom, pri demenciách. Pomáha pri ťažkých depresiách, aké zažívala aj 40-ročná klientka. Nebola schopná ani chodiť. Keď sa do terapie zapojil ježko Samko, začala sa usmievať. Postupne opustila ponuré témy a ľahšie rozprávala. Aj ježko sa zaľúbil do nej. Prejavilo sa to v tom, že naberal jej vôňu a slinil si nimi chrbátik.

„Ježkov používame v rôznych prípadoch. Pokus o samovraždu, znásilnenie, šikana, depresie, smrť blízkeho človeka, sebaopoškodzovanie, úzkosti, panické ataky a iné. Využili sme ich po októbrovom zemetrasení na východe. Náš krízový tím bol za školákmi. Deti boli vystrašené, nerozumeli emóciám svojich rodičov, plakali. Pomoc sme postavili na príbehu ježka, ktorý tiež nevedel, čo sa deje. Keď sa hnev alebo sa bojí, zabalí sa do guľičky a vytvorí si ochranu. Hľadali sme, čo nám pomáha, aby sme sa cítili bezpečne. Veľmi to pomohlo deťom sa upokojiť,“ hovorí Marta Marošová. Ježko sa stal malým jasným lúčom z temnoty.

HAF z budúcnosti

Aimee Knight, The Big Issue Australia/ INSP.ngo

Shutterstock

Počúvame, že umelá inteligencia nás nahradí v niektorých povolaniach. Dokáže však nahradiť aj našich domácich miláčikov? Pouličný časopis The Big Issue Australia sa pozrel na výhody a nevýhody futuristických šteniatok.

Zoznámte sa so svojím novým najlepším priateľom: robotickým psom, ktorý poslúcha príkazy, priťúli sa k vám na gauči, zatancuje na známu melódiu a pozdraví vás, keď prídete domov. Na rozdiel od živého psa vám nezašpiní koberec, nebude obťažovať návštevy a nevydesí poštárku. Ušetrí vás srdcovúceho momentu poslednej rozlúčky, ktorého sa obávajú všetci majitelia zvierat.

Spoločenské zvieratá už dlho považujeme za nenahraditeľných členov domácnosti. Mohli by ich čoskoro nahradiť psy na báze umelej inteligencie? „Ľudia na to reagujú rôzne,“ hovorí Simon Coghlan, veterinár, ktorý sa venuje aj morálnej filozofii. Ako vedúci výskumník v Centre pre umelú inteligenciu a digitálnu etiku na Univerzite v Melbourne sa zaoberá vplyvom technológií na ľudské správanie a novými morálnymi dilemami, ktoré v tejto súvislosti vznikajú.

Štúdium z nedávneho obdobia dospelo k záveru, že robotické zvieratá, napríklad Paro, mláďa tuleňa grónskeho so syntetizátorovým tlkotom srdca, bežne používané ako terapeutická pomôcka, dokážu znížiť hladinu stresu a zlepšiť komunikáciu medzi obyvateľmi domovov pre seniorov, ich rodinami a opatrovateľmi.

V 40. rokoch minulého storočia sa návštevníkom Svetovej výstavy v New Yorku naskytol dovtedy nevídaný pohľad na roztomilého nemo-torného kovového teriéra z dielne výrobcu Westinghouse. Sparko bol prvý robotický pes na svete. Vo väčšej miere však robotické zvieratá prenikli na trh až v roku 1998 spolu so šialenstvom vyvolaným hračkou Furby od firmy Hasbro. V roku 1999 nasledoval robotický pes aibo od Sony. Takéto výrobky plnia regály obchodov aj dnes.

Odhaduje sa, že v Austrálii žije v takmer 7 miliónoch domácností 28,7 milióna domácich zvierat.

Takmer dve tretiny všetkých domácností v krajine majú teda zvierat. Dôvod je jasný: potreba spoločnosti. Viacero štúdií potvrdilo, že zvierací priatelia znižujú pocit sociálnej izolácie a zlepšujú duševné zdravie. Nie je prekvapivé, že v prvých dvoch rokoch pandémie lámal počet majiteľov domácich zvierat v Austrálii rekordy.

Drvivá väčšina majiteľov domácich zvierat oceňuje, že im zvierací spoločníci prinášajú útechu v ťažkých chvíľach. Pre mnohých je jednou z najnáročnejších životných zmien prechod zo sebestačného fungovania do domova pre seniorov a paradoxne práve vtedy sa zvyčajne musia svojich domácich miláčikov vzdať.

Simon Coghlan viedol roku 2021 štúdiu, v rámci ktorej sa šestnástich osamelých žijúcich Austrálčanov vo veku nad 65 rokov pýtali na ich postoj k robotickým zvieratám. „Zaujali ich zvieracie roboty so srstou, ktoré sa dajú potľapkať a pohladať. Lesklé kovové umelo vyzerajúce roboty ako aibo u nich nevzbudili žiadne emócie.“

Niektorí účastníci boli nadšení a psa na baterky Biscuit My Lovin' Pup, ktorý pomerne verne pripomína labradora, opísali ako krásneho, úžasného a skvelého. 66-ročná Sarah uviedla: „Môžete sa mu pozrieť do očí, takže cítite istú empatiu či spoluúčasť.“ Viacerí respondenti si Biscuita vedľa predstaví ako spoločníka pre seba aj pre iných.

„Je možné, že nedokáže poskytnúť taký dlhodobý vzťah, aký môžete mať so svojím psom, mačkou či koňom,“ vysvetľuje Simon Coghlan. No zároveň treba povedať, že 70 percent účastníkov štúdie z roku 2020, v rámci ktorej na celý rok poskytli robotické psy osamelým seniorom v New Yorku, zaznamenalo v tomto období zmiernenie pocitu osamelosti.

V prostredí domovov pre seniorov je veľkou výhodou nenáročnosť starostlivosti o robotické zvieratá v porovnaní so živými domácimi mi-

láčikmi. Niektorí ľudia však napriek tomu stále preferujú ozajstné psy so všetkým, čo k nim patrí.

„Nemožno sa tomu čudovať, pretože od robotických zvierat sa veľmi líšia,“ hovorí Simon Coghlan. „V prvom rade majú vedomie a sú to cítiace bytosti. Ľuďom, ktorí si chcú so zvieratom vytvoriť vzťah, by práve toto mohlo chýbať.“ Vzhľadom na tempo technologického pokroku sa to, samozrejme, môže zmeniť – a možno skôr, než by sme čakali.

Ani toho najnevinnejšie vyzerajúceho chlpatého robota by sme si nemali domov priniesť bez rozmyslu. „Treba zvážiť napríklad ochranu súkromia,“ pripomína Simon Coghlan. „Roboty dokážu zaznamenávať informácie, ktoré sa nás týkajú.“

Ešte znepokojujúcejšia je možnosť fyzického ublíženia, čo určite chápajú všetci, ktorí videli film M3GAN a dodnes ich máta predstava spievajúcej a vraždiacej robotkej bábiky. „Vzniká riziko, že roboty ľuďom nechtiac ublížia,“ približuje vedec. „Napríklad sa budú musieť rozhodnúť, komu pomôžu. Ak uvidia, že človeku hrozí zranenie, mali

by zasiahnuť? A čo ak mu pritom neúmyselne ublížia?“

Jedného dňa vás možno robotický pes vytiahne z horiacej budovy, no nateraz postačí, ak vám dokáže priniesť papuče. Niektoré štúdie naznačujú, že spoločenské roboty,

Robotické zvieratá znižujú hladinu stresu a zmierňujú pocit osamelosti.

ako napríklad kríženec psa a zajaca MiRo-E, už dnes dokážu pomáhať deťom pri vzdelávaní.

Môžu však byť dokonalou náhradou ozajstných psov? Niektorí ľudia sa domnievajú, že sa postupne pripravujú k emóciám, vedomiu, rozmyšľaniu a stanú sa z nich cítiace bytosti podobné skutočným zvieratám.

Iní sú v otázke mysliacej a cítiacej umelej technológie skeptickejší. To vyvoláva otázku, či je nutné, aby robotický domáci miláčik lásku svojho majiteľa opätovoľ. „Podľa niektorých ľudí to nie je potrebné,“ hovorí Simon Coghlan. „Stačí im dojem prežívania emócií.“ Skeptici si však myslia, že je to falošné a dokonca nebezpečné a nemali by sme podľahnúť pokušeniu ponúkať robotické zvieratá ľuďom, ktorí sa cítia osamelé. Obzvlášť opatrní musíme byť pri zraniteľných skupinách, ako sú ľudia trpiaci demenciou alebo poklesom kognitívnych funkcií. „Dáva im to falošný pocit spoločnosti, ktorá sa však nemôže rovnať bohatstvu vzťahov s inými ľuďmi alebo so zvieratom.“

Simon Coghlan je spokojný so svojím psom Imogen, kocúrom Kevinom a zatiaľ bezmenným robotickým vysávačom. „Robotické zvieratá by u mňa zapadalo prachom. No keďže sú čoraz inteligentnejšie a realickejšie, nevyklúčujem, že to v budúcnosti môže byť inak.“

Preklad: Jana Ofúkaná.

NOTA BENE

04 2024

Fenomén

20

NOTA BENE

04 2024

Fenomén

21

Medzi človekom a hadom

 Juraj Červenka Karolína Uherčíková

Hady sa v starých kultúrach tešili posvätnéj úcte. V antike boli bežnou súčasťou domácnosti. Rešpekt vystriedal strach.

Za všetko, čo máme, vďačíme tomu obrovskému a krásnemu bájnemu tvorovi. On dáva úrodu, a teda aj hojnosť, on je dažďom, a teda aj udržiavateľom života. Je spojením dvoch dokonalých prírodných diel – hada a dúhy. Takto po generácie zmýšľali pôvodní obyvatelia Austrálie. Celá ich mytológia sa odvíja od dúhového hada.

Hady sa dostali do prastarých príbehov vari každej kultúry. Pred často jedovatými plazmi mali ľudia rešpekt, no vykresľovali ich skôr pozitívne. Môžeme prechádzať z kontinentu na kontinent, plávať v toku dejín, a zistíme, že had sa poväčšine tešil úcte. A je jedno, či tieto príklady nachádzame v náboženstvách, ktoré prežili tisícročia, či vo viere izolovaných kmeňov.

Symbol plodnosti

Sumeri, Chetiti aj Babylončania vyznávali hadie kultu. Vojtech Zamarovský si všímal nebeského hada Apopa, nepriateľa egyptského boha slnka Rea, aj jeho pomocníka z podsvetia Mehena, tiež hada. V indickej mytológii sa objavujú polobožské bytosti, napoly ľudia a napoly kobry. Ich kráľ Mučalinda chránil osvieteneho Budhu svojím telom, a najmä rozťiahnutým vejárom počas silného dažďa. Staroveké národy si pomocou hada predstavovali neko-nečnosť.

Dôkazom je pôvodne egyptský amulet Urobora, hada, ktorý si požiera chvost, tvora, ktorý začína tam, kde končí.

Etnografi zbierali po celom svete svedectvá hmotnej i duchovnej kultúry domorodých komún a prinášali aj krásne príbehy o hadoch. Bol to práve čarovný had, kto strážil ľud Papuáncov a prinášal im rôzne dary ako mušle či ovocné stromy. Síce obávanú, no spravodlivú a milujúcu matku svojich hádat zase poznali domorodci z ostrova Taiwan.

V antickom svete patrili hady do ľudských obydlí a každodenného života Grékov či Rimanov. Pomáhali pri odchyte myší, ženy ich dokonca používali ako módný doplnok na chladenie krku a hrude. Literárny historik a knihovník Luboš Antonín vo svojej knihe Bestiár vyratúval mnoho dôvodov, prečo hady človeka odnepamäti fascinovali, prečo v nich hľadal božský pôvod alebo ich demonizoval – had si zvlieka kožu a akoby mladne, jeho tvar tela, zdvojený penis a veľké množstvo mládat vysvetľujú, prečo sa stal v rôznych kultúrach symbolom plodnosti. K strachu z hadov prispieva pohyb zvieratá, aj bez nôh je rýchly a jeho reakcie sú nečakané a bleskové.

Návšteva pekla

Úplne iné nazeranie na hady vniesla do povedomia ľudí kresťanská kultúra. Veď už prvotný hriech a Evino previnenie v raji sa spája s hadom. Odvtedy tieto zvieraťá v našom kultúrnom priestore zväčša symbolizovali zlo, klamstvo a pokušenie. Tvory, ktoré sa plazia a „pojedajú prach zo zeme“. K zásluhám niektorých svätcov patrili aj ich boj s hadmi či podobnými tvormi. Podľa írskej tradície to bol práve svätý Patrik, kto z celého ostrova vyhnal hady do mora.

Hadmi sa to má len tak hemžiť v pekelných hĺbočinách, aspoň to hovoria stredoveké spisy o zážitkoch vyvolených, ktorí ešte počas života zhliadli raj, očistec či peklo. Po návrate z tejto duchovnej cesty podali svedectvá ako varovanie pre hriešnikov. Brat Alberik z kláštora na Monte Cassino spomínal v 11. storočí temné miesto pekelné, plné hadov a drakov, plameňov a páchnucich výparov, odkiaľ vychádzal strašný nárek zatratených. V 9. storočí zhliadol východofranský kráľ Karol III. Tlstý vriacu riekku, nad ňou žeravé pece plné smoly a síry a okolo množstvo drakov, škorpiónov a najrôznejších hadov. Medzi trpiacimi dušami spoznal viacerých veľmožov. „Takmer v každej slovenskej obci s katolíckym obyvateľstvom nájdete

súsošie s hadom, Immaculatu. Sú to sochy

Nepoškvrneného počatia. Panna Mária stojí na zemeguli a symbolicky prišľapuje hada,“ upozorňuje historik Richard Drška zo Záhorského múzea v Skalici.

Zmije v politike

Keď preskočíme stáročia, Istivý Kaa z Knihy džunglí, ríša Stygia a tamojší čarodějníci hadieho božstva z príbehov o barbarovi Conanovi, temný čarodějník Voldemort a jeho maznáčik had Nagini z Harryho Pottera i ďalšie príklady z populárnej kultúry dokazujú, že sme sa vo vnímaní hadov veľmi neposunuli. Slová had, zmija či vretenica sa opakovane objavujú v slovenskej tlači z medzivojnového obdobia, nie však v súvislosti s ochranou prírody či užitočnosťou týchto zvierat. Najmä pred voľbami prirovnávali k týmto plazom tlačené periodiká poplatné tej či onej strane svojich politických protivníkov.

Inokedy žurnalisti naozaj písali o hadoch. Na stránkach tlačovín sa dá nájsť ne jeden článok o našej či stredoeurópskej herpetofaune, no napísaný pod vplyvom strachu a nevedomosti. Napríklad

koncom apríla 1937 slovenská tlač informovala o premnožených vreteniciach okolo Prešova. „Mesto, usilujúc sa bojovať proti plíage šarišských lesov, vyučilo svojich horárov, ako si majú počínať pri chytení jedovatých hadov,“ písal denník Slovák. Radnica mala za každého zabitého jedovateho hada zaplatiť 20 korún. Na východ Slovenska dokonca prišiel aj Jozef Heorn, vraj známy lovec hadov, ktorý v Tatrách „vyhubil viac ako 20 000 kusov vreteníc“.

Podobných správ o vreteniciach by sa dalo nájsť v slovenskej tlači viac. Avšak naozaj o vreteniciach? Tak ako dnes, aj v minulosti si ľudia s vretenicami zamieňali užovky hladké, a to z dôvodu ich charakteristickej kresby na tele. Často sa písalo o výskyte vreteníc v Bielych či Malých Karpatoch. V skutočnosti išlo len o neškodné a užitočné užovky. No vždy existovali aj výnimky. Obyvatelia spod Bielych Karpát, teda z moravsko-slovenského pomedzia, si dlho zachovávali milý zvyk. Počas letných nocí nechávali na priedomí miskú s trochou mlieka pre „hadíka-hospodára“. Vraj prinášal šťastie. Zrejme išlo o užovky stromové, ktoré vyhľadávajú aj stodoly. Kládli tam vajcia a v ich okolí potom lovili hlodavce.

Inštinkt z praveku

Podľa niektorých údajov trpí až tretina populácie ľahšou či vážnejšou ofidiofóbiou, teda strachom z hadov. Ide o jednu z najčastejších fóbii. Závety vedcov naznačujú, že naše negatívne vnímanie hadov a pavúkov môže byť vrodené a v mysliach hlboko zakorenené. Pochádza ešte z čias našich pradávnych predkov, keď mohol mať kontakt s nebezpečným zvieratom fatálne následky.

Zvieratá ako božstvo

Juraj Červenka

Mária Múhl, Shutterstock

Posvätné bytosti s magickými vlastnosťami, inkarnácia bohov a bohýň. Aj tak v priebehu histórie vnímali ľudia zvieratá. Napriek tomu niektoré druhy takmer vyhubili.

Zvieratá ľudí fascinovali už v praveku. Obdivovali ich schopnosti a silu, ktoré pôsobili ako nadprirodzené. So zložitejšími náboženskými predstavami sa však menil aj vzťah ľudí k nemým tvorom. Pokladali ich za posvätné bytosti, ktoré mali ochranné a magické vlastnosti, v ich vnímaní boli aj inkarnáciami bohov a bohýň. V staroveku niektoré zvieratá chránili ochranné tabu, inokedy ľudia veľmi kruto demonštrovali svoju nadvládu v prírode. Podľa klasickej archeologičky Lucie Novákovej

sa už antickí Gréci snažili spravodlivo pristupovať k zvieratám, odsudzovali zlé zaobchádzanie s nimi a nemým tváram prejavovali úctu.

Zásadným medzníkom v dejinách ľudského pokolenia bola tá obrovská zmena, keď sme sa stali lovcami. Človek začal rozhodovať o iných živočíchnych druhov, prispel k zmenám vo svetovej faune. Ako sa to všetko začalo?

Vzťah ľudí a zvierat je úzko spätý už od počiatkov nášho rodu. Úbytok a vy-

miznutie druhov v minulosti môžeme aspoň čiastočne rekonštruovať na príklade intenzívneho lovu. Ľuďom sa prisudzuje podiel na vyhubení megafauny, teda napríklad mamutov alebo mastodontov na konci poslednej doby ľadovej a v období neskoršieho holocénu. Zjavné to je v prípade vymiznutia veľkého množstva druhov v Severnej a Južnej Amerike a v Austrálii. V Európe, Ázii a Afrike mal väčší význam vplyv klimatických zmien a transformácie životného prostredia.

Už praveký človek dokázal zvečniť svoje myšlienky, napríklad pomocou jaskynných malieb. Ako vnímal zvieratá, čo k nim cítil?

Vzťah človeka k zvieratám formovali praktické potreby a úžitok. Tie však nevylučovali hlbšie city, obdiv či dokonca uctievanie. Rešpekt ľudí k zvieratám zrejme vychádzal z uznania ich schopností a sily, ktoré pôsobili ako nadprirodzené alebo magické. Pravekí umelci zvieratá zhmotnili vo výzdobe kultových i úžitkových predmetov, ale najmä v slávnych jaskynných maľbách dnešného Francúzska a Španielska. Takýmito lokalitami sú jaskyne Altamira, Lascaux, Grotte Chauvet-Pont d'Arc či Pech Merle.

Z detstva si pamätám ilustrovanú knižku o starých Egypťanoch a kresby ich božstiev. Mnohé mali výzor zvierat – mačky, šakala či korytnačky. Bol vzťah ľudí od rieky Níl k zvieratám osobný?

O osobitnom vzťahu starovekých Egypťanov k zvieratám, uctievaným ako božstvá, svedčia mumifikované zvieracie pozostatky zachované na osobitných pohrebiskách. Spomedzi nich počtom vynikajú stovky až tisíce mačiek, paviánov, ibisov, krokodílov a býkov. Do hrobiek príslušníkov egyptských elít ukladali aj telá ich domácich maznáčikov, či už psov, opíc, alebo mačiek, ktoré dokladajú hlbšiu úroveň vzťahov a postojov.

Mali svojho pána sprevádzať na druhom svete?

Presne tak, mumifikácia zvierat mala zabezpečiť, aby sa zviera pripojilo k svojmu majiteľovi v posmrtnom svete. Mačky boli vysoko cenené za svoju schopnosť chrániť zásoby potravín a domácnosť pred hadmi a hlodavcami, ale aj pre svoj duchovný a symbolický význam. Egypťania ich vnímali ako posvätné zvieratá, ktoré majú ochranné a magické vlastnosti.

Prečo mali egyptské božstvá často zvieraciu podobu? Pokladali ich Egypťania za posvätné? Čo to znamenalo v náboženskej praxi?

Hathor, bohyňa lásky, krásy, hudby, materskej starostlivosti a ochrany, bola zobrazovaná s kravskými rohami alebo ako krava symbolizujúca plodnosť a materskú ochranu. Apis, posvätný býk, reprezentoval plodnosť a bol považovaný za most medzi ľudským a bož-

ským svetom. Thot, ibis, predstavoval múdrosť, Sobek, krokodíl, symbolizoval vodu a silu, Hor, sokol, znamenal ochranu a nebeskú moc. Tieto zvieratá boli predmetom osobitného uctievania, starostlivosti a ochrany.

Zatiaľ sme sa bavili o hmotných svedectvách. Z akého obdobia sa zachovali prvé písomné zmienky o zvieratách? A čo nám prezrádzajú?

So vznikom mezopotámskych civilizácií sa stretávame s prvými písomnými záznamami, osvetľujúcimi vzťah človeka k zvieratám. U Sumerov vystupovali zvieratá v bájkach a anekdotách ako samostatné postavy. V Babylónii a Asýrii sa zmenili na anonymné, ľuďom podriadené stvorenia.

Aj v Mezopotámii ľudia verili v božský pôvod niektorých druhov zvierat?

Áno, niektoré zvieratá boli zobrazované ako spoločníci bohov alebo

Pytagorova teória o sťahovaní duše nabádala k vegetariánstvu.

ako ich symboly. Býk bol spojený s bohom búrky Adadom, predstavoval jeho ochrannú a životodarnú moc. Lev, symbol ochrany a bojového ducha, bol úzko spojený s Ištar, bohyňou lásky a vojny, čo odráža jej dvojakú povahu ako ochrankyne a ničiteľky. Ryby a vodné bytosti, považované za posvätné, boli spojené s Enkim alebo Ea, bohom múdrosti, darcom života a poznatkov.

Ako vnímali faunu starovekí Gréci, najmä grécki učitelia? Ich civilizácia položila základy niekoľkých vedných disciplín.

Výsledkom novátorského prístupu Grékov k svetu boli prvé opisy a klasifikácie zvierat. Súhrn vedomostí o zvieratách systematicky podal Aristoteles, ktorého môžeme pokladať za zakladateľa biológie. V spise Skúmanie zvierat podal vtedajšiu rodovú a druhovú klasifikáciu zvierat na základe fyziologických rozdielov, spôsobu života, prostredia či rozmnožovania. Napriek mnohým chybným údajom

a záverom zostal jeho pozorovací talent dlho neprekonaný. Položil základy poznatkov, ktoré kopírovali vzdelanci ešte v stredoveku.

Azda môžeme zjednodušené konštatovať, že čím viac toho vieme, či už o ľuďoch, alebo zvieratách, tým sú naše názory ľudskejšie. Existovala láska k zvieratám už v antike?

Antické Grécko má prvenstvo aj v pokuse o definíciu spravodlivého prístupu človeka k zvieratám, ich ochrane a trestom za zlé zaobchádzanie. Ide síce o teoretickú rovinu literárnych alebo filozofických textov, no aj tie ukazujú posun v myslení a konaní. Písomné pramene svedčia o prejavoch súcitu a úcty k nemým tváram. Príkladom je Odyseov pes Argos, čakajúci dvadsať rokov svojho pána, alebo kone trójskeho bojovníka Pandara, ktoré majiteľ zo súcitu nechal doma, aby ušetril ich život.

Zvieratá môžu byť zdrojom obživy, no človek s nimi nemusí zaobchádzať kruto. Našťastie, dnes si to uvedomuje čoraz viac ľudí. Ak existovali podobné zásady už u Grékov, čo presne určovali?

Základom bolo presvedčenie, že aj zvieratá majú morálne práva, aby sa s nimi zaobchádzalo slušne, a to nielen počas ich života a služby človeku, ale aj v starobe, keď už nevládu pracovať. V textoch o roľníctve sa píše o starostlivosti o zvieratá a vytvorení vhodných podmienok, podmienených ich pracovným výkonom. Xenofontov Sokrates hovorí, že „rozumní ľudia prosia bohov, aby chránili kravy, kone a ovce“. Šíriteľmi myšlienok istej formy „práv“ zvierat, s ktorými má človek zaobchádzať spravodlivo, boli najmä filozofi. Pytagorova teória o sťahovaní duše do iného živého tvora vrátane zvierat nabádala k vegetariánstvu a zákazu zabíjania zvierat.

Vegetariáni či vegáni tu teda boli aj pred naším letopočtom?

Striktne proti jedeniu mäsa, zabíjaniu zvierat či využívaniu ich produktov bola napríklad filozofická škola kynikov v 4. storočí pred Kristom. Diogenes zo Sinopy apeloval na sebestačnosť a prirodzenosť v ľudských potrebách, pre ktorú malo byť vegánstvo jasnou etickou voľbou. Zabitie zvierata bolo výsledkom násilia a nerovnosti, čo sa malo prenášať aj do agresie voči iným ľuďom, tiež v zmysle Pytagorovho vý-

roku: „Kým budú ľudia zabíjať zvieratá, budú masakrovať aj jeden druhého.“

Bohovia gréckeho panteónu sú znázorňovaní ako ľudia. Poznali teda Gréci predstavy o posvätných zvieratách?

V gréckej mytológii mali mnohé zvieratá zvláštny význam. Niektoré boli považované za posvätné alebo za inkarnácie bohov a bohýň. Zeus sa v niektorých mýtoch premenil na býka, najmä v príbehu únosu Európy. Sova bola spojená s Aténou, bohyňou múdrosti, a symbolizovala múdrosť. Delfín bol posvätným zvieratom Apolóna, boha svetla, umenia, proroctva a hudby.

V súvislosti so starým Egyptom či účastníkmi trójskej vojny ste spomínali domácich miláčikov. Ako sa prejavovala láska k zvieratám u Grékov? S trochou zveličenia sa spýtam, existovali starovekí Gréci – psičkári?

Pomerne známym príkladom môže byť Periklov otec. Objednal pomník pre svojho psa, ktorý sa utopil pri snahe plávať za loďou pri evakuácii z Atén za perzského vpádu. Láska k zvieratám sa prejavovala vo výstavbe náhrobkov miláčikom, najmä psom a koňom. To však nevyklúčovalo opačné správanie,

veľkej popularite sa tešili napríklad krvavé kohútie zápasy.

Keď sme už začali s témou zápasov, presuňme sa do Ríma. Pri návšteve Kolosea hrá turistovi aj s odstupom dvoch tisícročí predstavivosť. No akoby všetka úcta k živým tvorom bola preč...

V Ríme naozaj existoval priam masový krvavý priemysel založený na zabíjaní zvierat v arénach. Dnešný človek ťažko chápe popularitu štvanic či venatií. Najmä ak si uvedomí, že podobných hier boli tisíce a hry v amfiteátri sa konali približne každý tretí deň. A to ešte nehovorím o gladiátorských zápasoch.

Dokáže odborník pochopiť obľubu takýchto podujatí?

Ich obľubu je možné vysvetliť ako snahu potvrdiť vládu človeka nad prírodou, prezentovať moc a bohatstvo usporiadateľov a celej Rímskej ríše. Pri štvaniaciach sa legitímne zabíjali slabšie bytosti, spájali sadistické sklony s pozorovaním a dokonca obdivom k exotickým zvieratám. Rímsky básnik Claudian v 4. storočí po Kristovi zdôrazňoval prevahu človeka nad zvieratami, ktoré pred smrťou v amfiteátri neochráni ani ich sila, krása či rýchlosť.

Mali tieto štvanice odporcov?
V dobovom kontexte ich pokladali za normálne, hoci boli aj ľudia odsudzujúce takéto akcie. Hlasy Cicera, Senecu či Plutarcha protestujúce proti týmto praktikám boli jednými z mála neúspešných snáh o ich odsúdenie. Čo sa týka divákov, jediný zaznamenaný verejný protest sa odohral pri Pompeiovom venatiu v roku 55 pred Kristom. Išlo o reakciu na utrpenie asi dvadsiatky slonov, ktoré sa vzopreli svojej úlohe. Aj tak to skončilo ich zabitím.

V arénach často končili šelmy. Mohli ich ľudia takýmto zvráteným spôsobom obdivovať?

Lov divých zvierat bol bežnou súčasťou života starovekého človeka. Jeho význam bol rôzny, od dôležitého zdroja potravy a surovín až po tréning, zábavu či prestížnu alebo symbolickú činnosť vyhradenú pre vládnucu elitu. Zatiaľ čo korisť v podobe menšej zveri, spojenej s praktickým úžitkom, zostávala dostupná bežnému človeku, šelmy sa stali výsadou vyššie postavených členov spoločnosti. K najviac ceneným zvieratám patrila lev, pokladaný za symbol sily, ušľachtilosti a moci.

Uctievali vo výbojnom Ríme predovšetkým levy?

V staroveku sa levy vyskytovali aj v Ázii a dokonca v južnej Európe. V Mezopotámii bola poľovačka na leva vyhradená pre panovníka, zástupcu bohov. Symbolizovala boj so silami chaosu, nastolenie poriadku a ochranu poddaných. Podobne to bolo u Chetitov v Anatólii. Lev bol vyhradený aj pre panovníka v krajine na Níle. Doklady o odchYTE zveri pre kráľovské parky a obory máme už v období Starej ríše. Lev bol jedným z najčastejšie znázorňovaných zvierat v Egejskej oblasti, čo svedčí o jeho symbolickom význame. Stelesňoval moc, silu aj nebezpečenstvo, ktorému si lovci trúfali čeliť. Homérove detailné opisy týchto zvierat naznačujú, že Gréci sa s nimi stretávali často, hoci postupne sa ich teritórium zmenšovalo – okolo roku 1000 pred Kristom lev vymizol z Peloponézu a napokon sa vyskytoval len v horách severného Grécka a priľahlých oblastiach Trácie. K značnému poklesu populácie levov a mačkovitých šeliem na severe Afriky a na Blízkom východe došlo v dobe rímskej, najmä v dôsledku ich odchytu pre štvanice v amfiteátroch.

So starovekom sa spája aj obetovanie zvierat. Ľudia si takto chce-

li nakloniť alebo uzmierniť božstvá. Bola to naozaj rozšírená prax?

Náboženské predpisy stanovovali druh, pohlavie, vek alebo sfarbenie zvierat určených konkrétnym božstvám. Pri bežnom type obety rozdelili telo zvierťa medzi božstvo a obetujúcich. Krv obetného zvierťa patrila božstvu. Podľa ikonografických či písomných prameňov vieme, že ňou pokropili oltár. Podsvetným božstvám a duchom mŕtvych sa telo zvierťa obetovalo celé, zvyčajne spálením. Obeta pred bojom spočívala v podrezaní hrdla zvierťa a následnom skúmaní výstrelu krvi a dopadu tela na zem. Cieľom bolo zistiť súhlas či nesúhlas božstva s vojenskou akciou.

Aj v prípade obiet potom platilo, že Rimania iba prebrali grécku prax?

Spôsob obetovania aj výber zvierat v rímskom náboženstve boli veľmi podobné. Verejná obeta sa vykonávala každých päť rokov a slúžila na požehnanie a očistenie pôdy alebo miesta. Obetovalo sa pred veľkou vojenskou výpravou, pri poľnohospodárskych slávnostiach alebo pri sčítaní ľudu. Nálezy zo svätýň dokladajú celé spektrum obetných zvierat. Zvyčajne išlo o hovädzí dobytok, prasatá,

doc. Mgr. Lucia Nováková, PhD.

Vyštudovala klasickú archeológiu a klasickú filológiu na Trnavskej univerzite v Trnave. Zameriava sa najmä na archaické a klasické Grécko, hellenistické umenie, anatólske pohrebne obrady, epigrafiku a využívanie písomných prameňov. Ďalšou oblasťou jej výskumu sú environmentálne faktory, ktoré ovplyvňovali staroveké spoločnosti. Pôsobí ako vedúca Katedry klasickej archeológie na Trnavskej univerzite.

ovce a kozy, menšiu časť materiálu zo svätýň predstavujú pozostatky divých zvierat, najmä jeleňov, diviakov a zajacov. Vo výnimočných prípadoch sa však objavujú aj levy či exotické krokodíly.

Existovali v antike nedotknuteľné zvieratá, zabitie ktorých bolo jednoducho tabu?

Áno, zabitie niektorých zvierat mohlo byť považované za tabu alebo bolo zakázané vzhľadom na ich náboženský a kultový význam. Tieto zvieratá boli často priamo spojené s určitými bohmi a ich kultmi, napríklad sovy v Aténach alebo hady v Asklépiových svätyniach.

Najmä v súvislosti s Rímom sme sa rozprávali o uctievaní, veľkom obdive až bázni z divokej prírody, no tiež o ťažko predstaviteľnom barbarstve. Chápem to dobre, že názory Rimana v otázke zvierat boli značne rozporuplné?

Spomenuté barbarstvo odhaľuje výnimočný a súčasníkom len ťažko pochopiteľný paradox Ríma, kde nachádzame rovnako potešenie z utrpenia a smrti zvierat, ako aj záujem a náklonnosť k nim.

Zvieratá a svätí

Dagmar Gurová

Tina Minor

*Vlky a medvede razom skrotli a pripomínali oddané psíky.
Myši prestali škodiť. Ryby a vtáky pozorne načúvali.
Legendy zo životov svätých sú plné príbehov o zvieratách.*

Včely, vydry, prasiatko či lev – to sú len niektoré z množstva zvierat, ktoré sa spájajú s kresťanskými svätými. Ich spoločné príbehy vychádzajú z legiend, ktoré vznikali približne od druhého storočia. Zvieratá sa v nich často objavujú po boku askétov a pustovníkov, ktorým pomáhali prežiť v divočine. Podobne ako havrany z Biblie, ktoré do pustatiny prinášali chlieb a mäso prorokovi Eliášovi.

Svätého Egídia navštevovala v jaskyni laň, ktorá ho živila svojím mliekom. Dôverovala mu natoľko, že uňho hľadala bezpečie aj pred kráľom a jeho loveckou družinou. Vbehla do jaskyne, schúlila sa mu k nohám a šíp určený pre ňu trafil pustovníka. Kráľ ponúkol Egídiovi pomoc a on požiadal, aby na tom mieste mohol postaviť kláštor. Tak vznikol Kláštor Saint-Gilles. Egídus bol jeho prvým opátom.

Svätý Roch sa stal známy tým, že pomáhal chorým počas morovej epidémie. Nakoniec sa sám nakazil a utiahol sa do samoty, aby tam zomrel. To sa nestalo, lebo sa pri ňom objavil pes, ktorý mu pravidelne nosil chlieb.

K svätcom pustovníkom patrili Kevin z Glendalough, ktorý prežil sedem rokov v jaskyni. Legendy mu prisudzujú výnimočnú lásku a rešpekt k prírode a všetkému živému. Počas štyridsaťdenného pôstu mu pri modlitbe zlietla do dlane samica drozda, urobila si tam hniezdo a zniesla vajíčka. Kevin ju nechcel rušiť. Zostal nehybne sedieť, až kým odchovala mladé.

Veridianine hady

Svätá Veridiana prežila na vlastnú žiadosť vyše tridsať rokov zamu-

rovaná v malej cele neďaleko rieky Elba. Jediným kontaktom so svetom bol pre ňu malý otvor, ktorým jej podávali skromné jedlo. Tým sa k nej dostali aj dva hady. Delila sa s nimi o svoj jednoduchý proviant – chlieb, vodu a bylinky.

Jej príbeh rehabilituje povest hada, ktorý sa v kresťanskom ponímaní častejšie spájal s navádzaním k prvotnému hriechu. Negatívnu rolu má aj v staršej legende o svätom Antonovi Pustovníkovi, prvom z takzvaných púštnych otcov. Počas zložitej cesty k askéze ho trýznili démoni, ktorí na seba prevzali podobu plazov, ale aj levov, býkov, vlkov, medvedov či leopardov. Nepoddal sa im a prasiatko, ktoré mu robí spoločnosť na mnohých vyobrazeniach, už má predstavovať skroteného diabla. Podľa inej teórie prasiatko Antona verne nasleduje z vďaky za to, že ho vyliečil.

Medveď v službe

Legendy o svätcoch a zvieratách slúžili cirkvi aj na potlačenie pohan-ských tradícií. Zvieratá sa podriaďovali svätým, pomáhali im a slúžili. Tak to bolo napríklad s medveďom, pôvodne silným totemickým zvieraťom. Svätý Vedastus vyhnať medveďa zo svojho kostola, čím symbolicky vypudil pohanstvo zo svojej cirkvi. Za svätým Serafimom Savorským prichádzal medveď a na slovo ho poslúchal. Lihal mu pri nohách a z jeho rúk sa nechal kŕmiť chlebom. Svätci Romedius, Maximín z Trevíra a Korbinián mali podobný zážitok – osedlali medvede, ktoré predtým roztrhali ich kone či osly. Skrotené šelmy potom museli odniesť svätcov a ich náklad a dostali napomenutie, aby neškodili.

Svätému Gerasimovi sa ulútilo leva s poranenou labou. Ošetril ho a lev s ním ostal. Starého muža odane nasledoval. Nechal sa od neho kŕmiť chlebom s bôbmi. Keď zmizol osol, ktorý mníchom nosil vodu z Jordánu, Gerasimos si myslel, že lev ho zožral, a prideleniu mu jeho prácu. Neskôr lev osla objavil, doviedol ho späť a s Gerasimom prežil niekoľko spokojných rokov. Po starcovej smrti lev od žiaľu zomrel na jeho hrobe.

Našli spoločnú reč

Ďalšiu skupinu tvoria svätí, ktorí dokázali hovoriť so zvieratami, starali sa o ne, chránili ich. Asi najznámejší je svätý František z Assisi. Súcitil so všetkými zraniteľnými – či už to boli chudobní, chorí ľudia alebo zvieratá. Známa je jeho kázeň vtákom alebo príbeh o tom, ako skrotiť nebezpečného vlka. Požiadal ho, aby už nikomu neublížil. Vlk to dodržal. Obyvatelia mestečka Gubbio, ktorých predtým sužoval, ho kŕmili a on s nimi dožil v priateľstve.

Podobné je to aj so svätým Antonom Paduánskym. Keď si ho odmietli vypočuť obyvatelia Rimini, kázal rybám. Ryby vystrkovali hlavy z vody a počúvali jeho hlas. Tento zázrak podľa legendy Riminčanov presvedčil, aby sa obrátili.

So zvieratami sa zhováral, opatroval ich a živil aj svätý Martin de Porres, ktorý sám seba nazýval Čierny pes. Slovnou hračkou odkazoval na svoj zmiešaný pôvod – jeho matkou bola bývalá černošská otrokyňa, otcom beloch – a zároveň – a zároveň – prislúšnosť k dominikánskej reholi, po latinsky domini canes, psi Pána. Traduje sa, ako dohodovoril potkanom a myšiam, aby v kláštore neničili jedlo

a oblečenie pre chudobných. Pristavil im veľký kôš, do ktorého sa po jeho láskyplných slovách premiestnili. Martin ich vyniesol do prírody a postaral sa o to, aby tam nehladovali. Zriadil tiež útulok pre psy a mačky. Býval so psom, mačkou, vtákom a myšou, ktoré sa spoločne kŕmili z jednej misky. Rozdiely nerobil ani medzi ľuďmi. Pomáhal každému, kto to potreboval, bez ohľadu na farbu pleti a spoločenské postavenie.

Veľkým zástancom zvierat bol tiež svätý Filip Neri. Púšťal na slo- bodu chytené myši, z klieťok vypúšťal darované vtáky. Z lásky k zvie- ratám bol vegetariánom, nezabíjal ani muchy.

Ochrancovia

Svätý František z Paoly podľa leg- endy viackrát oživil ryby. Na nie- ktorých vyobrazeniach ich hádže do rieky alebo nádrže, inde žehná rybám na tani.

O svätom Cuthbertovi sa tradu- je, že po modlitbe v studených vo- dách Severného mora mu svojimi kožuškami osušili nohy dve vydry. Ešte známejší je ako ochranca mor- ského vtáctva, hlavne kajky morskej. Niekoľko rokov strávil v ústraní na ostrove Inner Farne. Kajky sa tam voľne pohybovať a hniezdiť, kde sa im to hodilo, aj v blízkosti oltára v kaplnke, a nikto ich nesmel ru- šiť. V 7. storočí tak Cuthbert založil niečo ako prvú vtáčiu prírodnú re- zerváciu.

Viacerí svätí sú patrónmi a pat- rónkami niektorých zvierat a po- volaní, ktoré s nimi súvisia. Svätý Ambróz je patrónom včelárov, pod- ľa legendy sa mu v detstve usadil na tvári včelí roj. Včely mu neublí- žili a v ústach mu nechali kvapky medu.

Svätá Gertrúda z Nivelles sa stala neoficiálnou patrónkou mačiek oklu- kou. Stredoveké legendy z jej života takéto spojenie nenaznačujú. Vzniklo pravdepodobne až v časoch čiernej smrti, pandémie moru, ktorá za- siahla Európu v polovici 14. storočia. Gertrúdu vtedy začali spomínať ako ochrankyňu proti krysám a choro- bám, ktoré prenášali. Od hlodavcov to už bolo len na krok k mačkám. V skutočnosti svätú Gertrúdu z Ni- velles uvádzajú ako patrónku mačiek až v 20. storočí.

NOTA BENE

04 2024

Fenomén

28

NOTA BENE

04 2024

Fenomén

29

Náboženstvo páva

  Jana Čavojská

V ich prastarých piesňach sa hovorí o padlom anjelovi, ktorý na seba vzal podobu páva, a o hadovi, ktorý zachránil Noemovu archu pred potopením. Jezídi často čelia na Blízkom Východe prenasledovaniu.

Ako oheň: ani dobrý, ani zlý. Taký je podľa jezídov Melek Taus, ku ktorému sa modlia jezídi. Anjel Páv. Kedysi povstal proti Bohu a bol za to v pekle štyridsaťtisíc rokov, kým jeho slzy nezahasili pekelný oheň. Potom sa s Bohom zmieril a dnes pomáha svojim veriacim. Podľa nich to bol práve on, kto v raji našiel telo práve stvoreného Adama. Bolo bez života a on mu ho vdýchol. No zrejme práve kvôli viere v padlého anjela z pekla považujú moslimskí extrémisti jezídov za uctievačov diabla. V nestabilnom regióne stredného východu čelili podľa vlastných slov už sedemdesiatim piatim genocídami. Tú poslednú na nich spáchal Islamský štát.

Bosí

Pri vchode do hlavného jezidskeho chrámu v Láliši v irackom Kurdistane je namaľovaný aj had. Jezídi veria, že počas potopy sveta zapchal dieru na Noemovej arche a tým zachránil všetok život na Zemi. Celkovo má jezidske

náboženstvo veľa prvkov z islamu, zoroastriánstva, súfizmu, ale aj kresťanstva a judaizmu. Jezídi navyše veria v reinkarnáciu. Preoblečenie duše. Najvýznamnejšie vtelenie Meleka Tausa bol podľa nich šejk Adi ibn Musáfir. Svätýňa na mieste jeho hrobu v Láliši sa stala centrom viery jezídov.

Prah chrámu, tak ako všetky ostatné prahy vo vnútri, treba prekročiť. Jezídi sa k nim predtým sklonia a pobozkajú ich. Toto miesto je pre nich natoľko posvätné, že topánky si vyzývajú ešte v autách a už po okolitých uliciach kráčajú bosí. Ako žena mám podľa pokynov dlhú sukňu a vlasy zakryté šatkou. No zdá sa, že pravidlá sa uvoľňujú. Na nádvorí aj vo vnútri chrámu nakoniec vidím ženy bez zahalenej hlavy.

Prekročím - nepobozkám - prah a pokračujem ďalej. Nie sú tu okná. V rôznych častiach chrámu visia farebné šatky. Veriaci sa pri nich modlia a viažu na nich uzly. Kým uzol drží, Melek Taus a ďalších šesť anjelov bude dohliadať na ich prosby.

Hlbšie v útrobach chrámu sa murované steny menia na jaskyňu. Sú čierne, sviečky tu horia už stáročia. V predposlednej jaskyni sa ľudia snažia hádzať šatky na výčnelok na jaskynnej stene tak, aby tam šatka zostala visieť. Komu sa to podarí, ten si vraj nájde dobrého životného partnera. Šatky, ktoré spadnú na zem, zdvíha chlapec a hádže ich naspäť.

Bál sa o sestry

V jezidskom chráme to nefunguje ako v chrámoch náboženstiev, ktoré majú kňazov a bohoslužby. Každý sa modlí sám. Kňazi sú však k dispozícii na stretnutie, rozhovor, povzbudenie či spoločnú modlitbu. Jedným z najvyšších je Bawe Cauwis. Dlho bol vojakom. Potom začul volanie Boha a prišiel do Lálišu.

Jezídi však možno viac potrebujú vojakov ako kňazov. Ich posledná genocída je známa azda úplne každému. Lebo niečo také hrozné nemá obdobu v našom storočí - alebo tisícročí.

Vysokoškooláci cez prázdniny riešia výlety, kamarátov, brigády. Elias v auguste 2014 riešil, ako ujsť pred Islamským štátom (ISIS). „Sú všade okolo,“ písal cez čít svojej snúbenici do Badry. „Nemáme ako uniknúť. Pravdepodobne sa nedožijeme rána.“ Na noc sa s mamou a súrodencami schovali v nejakej búde. Bojovníci ISIS však ľudí prenasledovali a vyťahovali z úkrytov. „Snúbenica plakala. Upokojoval som ju. Nebál som sa zomrieť. Bál som sa o sestry. Vedeli sme, že ISIS berie dievčatá ako sexuálne otrokyne.“

Udalosti tých dní v regióne Sinjar na severe Iraku o necelé dva roky neskôr - 17. marca 2016 - označila OSN ako genocídu jezídov. Ideológia ISIS ich dovoľovala ako uctievačov diabla zabíjať a ženy s deťmi zotročovať a používať na sex. Jezídov vtedy opustili všetci. Peshmerga sa pár hodín pred vypuknutím masakra z hlavného mesta jezídov v Iraku, Sindžáru, stiahla. Ľudia utekali do hôr. Chceli sa zachrániť prekročením hranice do Sýrie. Bol medzi nimi aj Rijad.

Ako zlý sen

Dnes cez tie hory prechádzame s Eliasom a Rijadom. Obaja pracujú pre zahraničnú mimovládnu organizáciu, ktorá v regióne poskytuje zdravotnú pomoc. „Z domu sme si na úteku nestihli zobrať takmer nič,“ spomína Rijad. „Museli sme prespávať v horách. Bratove malé deti sa nemali čím prikryť. Bolo im zima. Uvedomil som si, že takto dlho nevydržia. Zišiel som k najbližšej usadlosti a ukradol som koberec.“ Dodnes zápasí s pocitom, že tým spáchal najstrašnejší hriech.

Okolo neho pritom besnelo šialenstvo. Vraždenie jezídskych mužov, sexuálne otroctvo pre ženy a deti – mnohé z nich zomreli po brutálnych skupinových znásilneniach. Elias mal v lete 2014 prázdniny po prvom ročníku na medicíne. Keď v noci z 2. na 3. augusta vypuklo vraždenie, jeho otec zobral auto a išiel zachrániť strýkov a ich rodiny na juh Sinjaru. O pár hodín zavola: „Ujdite pešo do hôr. Cesty už kontroluje ISIS. Nedostanem sa k vám.“

Elias, jeho mama, sestry a traja bratia s rodinami – aj s dvojmesačným bábätkom – teda utekali pešo.

Stihli si zobrať iba doklady. „Stará mama mala vtedy 85 rokov. Povedala, že nevládze odísť. Aby sme ju nechali doma. Bolo veľmi ťažké odísť a nechať ju tam,“ rozpráva Elias.

Kráčali do neskorého večera a potom sa zložili v opustenom dome. Bola to noc, keď Elias písal snúbenici, že to neprežijú. Plakala a upokojoval ju, on sa zomrieť nebál. Báł sa však o sestry. Že ich dostanú džihádisti. „Bolo to celé ako zlý sen.“

Šťastný koniec?

V dome sa tlačilo asi sto ľudí. Okolo štvrtej ráno sa rozhodli ísť ďalej smerom do Sýrie. „V dome by nás skôr či neskôr zajali. Povedali sme si, že ak budeme kráčať, možno máme šancu prežiť.“

Podarilo sa im prejsť do Sýrie a odtiaľ do irackého Kurdistanu do mesta Badra k príbuzným. No boje prišli až tam, takže opäť utekali, do Zakha. Tam ich našiel Eliasov otec. Podarilo sa mu prežiť a zachrániť strýkov a ich rodiny. Takže boli opäť pokope. Bývali v rozostavanej budove, tak ako veľa ďalších rodín. Elias odchádzal cez školský rok na internát. V roku 2015 počuli, že Európa otvorila hranice.

„My, jezídi, sme na Blízkom Východe menšina. Prešli sme si genocídami a nemyslíme si, že táto bola posledná. Bojíme sa o život. Cítíme beznádej. Po tých strašných veciach tu veľa ľudí nechcelo zostať.“

Eliasov otec predal auto. Peniaze ani zďaleka nestačili pre všetkých. Voľba padla na brata so ženou a deťmi a dvanásťročnú sestru. „Nesúhlasil som s tým, plavba cez more je extrémne nebezpečná. Preto mi to nepovedali. Urobil som skúšky na univerzite a volal som domov, aké darčeky mám priniesť pre deti. Povedali mi, že pred štyrmi dňami odišli a už sú v Grécku.“

Elias spromoval a našiel si prácu ako lekár na klinike zahraničnej mimovládnej organizácie v okolí Sinjaru. Oženil sa. Šťastný koniec? „Sme rozdelená rodina. Bolí to. V našom regióne nefungujú nemocnice ani školy. Elektrinu máme len z času na čas, nemocnica je ďaleko. Jedna pacientka mi dnes povedala, že si zaplatí buď ošetrovanie, alebo jedlo... Dievča, ktoré poznám, uniesol ISIS. Bojovníci si ju predávali medzi sebou. Vyslobodili ju a dostala azyl v Nemecku. A tam na ulici stretla džihádistu, ktorý ju väznil.“

Zvieratá na fronte

  Jana Čavojská

Vojaci, ktorí bránia Ukrajinu, si často berú k sebe opustené psy a mačky. Chlpatí druhovia im nahrádzajú rodiny aj obyčajný medziludský kontakt. A dokonca im pomáhajú zbierať peniaze.

Bezmenné

Pavel je český medik. Za Ukrajinu bojuje ako dobrovoľník v prieskumnej jednotke Perún. Vysvetľuje, že je dieťa undergroundu. U jeho rodičov sa ešte za komunizmu stretávali ľudia, ktorí boli proti režimu a ten ich za to perzekvoval. „Zanechalo to vo mne protiruskú stopu. Keď začal konflikt na Ukrajine, vedel som, že treba bojovať. Nieкто to robiť musí. A sme to my. Ak to nevyriešime tu a teraz, bude sa to šíriť ďalej. Rusi zaberú Ukrajinu a na Slovensko alebo do Maďarska ich už nieкто pozve. To poznáme z histórie.“

S ďalšími dobrovoľníkmi obýva Pavel dom v dedine blízko frontovej línie. Vojaci takto žijú bežne. Súčasťou posádok, ktoré navštevujem, sú vždy zvieratá. Psy, mačky, ale videla som už aj kozu – a vojaci sa určite starajú aj o ďalšie druhy zvierat. Mnohé im jednoducho zostali. Ich majitelia utiekli z prirfrontových dedín a nemohli si

ich zobrať so sebou. Alebo už nežijú, zabilo ich ruské ostreľovanie.

Mačkám Pavel mená až na jedného Mykeša nedáva, je ich všade veľmi veľa a rýchlo sa množia. Spoločnú domácnosť obýva aj fenka Leiba. Vychovali ju od šteniatka a Pavel hlási, že to vyzerá, že čoskoro bude mať šteniatka ona. Nejaký čas sa starali aj o vlčiaka, ktorého volali Vlk. Explózia mu zlomila nohu. Z čiernobieleho šteňaťa Barika si vraj chceli vychovať zabijaka. No je na to príliš rozmazaný.

Nahrádzajú rodinu

Zvieratá z prifrontových oblastí si na neustále zvuky vojny, výbuchy, ostreľovanie postupne zvykajú. No i tak ich to mátie. Možno preto rýchlo stratia plachosť pred cudzími ľuďmi a prilnú k vojakom. Platí to aj opačne. „Máme sa o koho starať. Zviera nám nahrádza rodinu a osobný kontakt, ktorý tu nemáme. Keď si zoberiem na kolená mačku alebo psa, pozitívne ma to stimuluje. Hneď mám lepšiu náladu,“ vysvetľuje Pavel. V takých chvíľach má pocit, že v celom tom vojnovom šialenstve nie je úplne sám. „Vojaci majú do istej miery problém nadväzovať medzi sebou hlbšie vzťahy. Je tu totiž celkom vysoké riziko, že o svojich druhov prídeš. Takže sa radšej upínaš k zvieratám.“

Keď sa armádny kaplán Saňa Rešetnik sťahoval do domu v prifrontovej dedinke, doniesol si svoju mačku, bielu Šuru. O pár mesiacov sa pri dverách objavil hrdzavý kocúr. Saňa ho pustil dovnútra a on sa správal ako pán domu. „Majiteľom som poslal fotku,“ hovorí. „Odpísali, že je to ich kocúr. Pred časom sa niekam zatúlal a teraz zrejme našiel cestu domov.“ Lenže dve mačky sú na jeden dom priveľa. Saňa púšťa hrdzavého Ryžu dovnútra len ráno a podvečer, keď sa vráti z frontovej línie. Dni a noci trávi Ryža vonku. Inak by sa so Šurou stále bili. Aj tak musí Saňa riešiť ich roztržky. Rozpráva mi toto všetko a cítim, že je vlastne rád, že môžeme hovoriť o mačkách. O bežných veciach. Nie neustále o tom, čo zažívajú vojaci na fronte.

Chlpatý fundraising

Asi najznámejšia vojnová mačka je Syrský. Vraj sa nevolá podľa nedávno odvolaného vrchného veliteľa ukrajinských ozbrojených síl, ale podľa syra, ktorý veľmi ľúbi. S generálom je to iba zhoda mien. Aspoň to tvrdí jeho majiteľ, dôstojník Roman Sinicyn. Syrského našiel v prifrontovej dedinke, kde žil so svojou jednotkou v opustenom dome, plnom myší. Zobral mačku do domu, aby vyriešila problém s myšami. Dá sa povedať, že kým jeho nový majiteľ bojoval vo svojej vojne, riešil Syrský svoj vlastný boj. „Jedlom sme ho presvedčili, aby s nami zostal. S myšami nám veľmi pomohol,“ povedal Roman novinárom z Politica. No Syrský nezostal len pri myšiach. Keď jeho pán opúšťal pozíciu, zobral ho domov. Dnes žije s jeho rodinou v Kyjeve a vďaka svojej popularite na sociálnych médiách vyzbieral pre Romana a jeho jednotku v prepočte 147 000 eur.

Ďalší populárny kocúrik sa volá Šajbik. Ako malé opustené šteniatko si ho v jednu chladnú noc vzal Oleksandr Liashuk do spacáka. Odvtedy trávia všetok čas spolu.

Vojaci na ukrajinskom fronte sa starajú o opustené zvieratá, ktorých majitelia utiekli alebo ich zabili.

Šajbik sa s Oleksandrom sťahuje z pozície na pozíciu a Oleksandr s ním nakrúca videá, na ktorých spoločne hliadkujú. A mačací kamarát opäť pomáha fundraisovať. Za peniaze, ktoré vyzbieral, si mohla Šajbikova jednotka kúpiť potrebné autá. „A občas mi do spacáka prinesie myš,“ konštatuje Oleksandr.

Mačacia propaganda

Vojaci sa často sťahujú, presúvajú na nové lokácie, keď sa hýbe vojnová línia alebo ich jednotka dostane nové rozkazy. Všetky zvieratá si nemôžu zobrať so sebou. Veľa z nich zostane opustených alebo si musia po rotáciách zvykať na nových majiteľov.

No mačky sú aj na opačnej strane frontu. Snažia sa Rusi mačacími príbehmi vrátiť svojim vojakom ľudskú tvár? Politico upozorňuje, že chl páča so štyrmi labkami využili už po anexii Krymu v roku 2014. Hrdzavobiela mačka Mostik sa stala maskotom výstavby Kerčského mosta.

Teraz sa v príbehoch z ruských zákopov objavila napríklad Marusia, ktorá chytá myši a bráni tým pokojný spánok vojakov aj zásoby ich jedla. Čierny Copter vraj so svojou jednotkou dokonca preberá taktické plány a hliadkuje. Bullet zas zachránil svojho pána, keď mu vyskočil na hlavu a upozornil ho tak na nepriateľskú paľbu, ktorá mala čoskoro začať.

Na Pavla, dobrovoľníka z Česka, Rusi svojou mačacou propagandou dojem neurobia. Zažil ich v reáli a povedal mi, že ruskí zajatci sa správajú zbabelo ako myši a nemá si ich prečo vážiť. Na zvieratách však najlepšie vidí, ako dlho už vojna trvá. „Keď sme prišli, boli niektoré z nich „bábätká“. Dnes sú dospelé. Mačky už majú mačiatka. To je na tom najdesivejšie. Medzitým nám niekde vyrastajú deti a naši blízki starnú podobne rýchlo ako naše psy. Nám, vojakom, uteká veľmi veľa vecí. Kompenzujeme si ich na zvieratkách, o ktoré sa tu staráme.“

Hijó, na scénu!

Zuzana Uličianska

Han Donau

Deti a zvieratá na scénu nepatria, inak to zaváňa cirkusom. Zvery však stáli pri samom vzniku drámy a sú dodnes nielen jej atrakciou či metaforou, ale aj inšpiráciou a témou.

Vzťah ľudí a zvierat výrazným spôsobom ovplyvnil celé divadelné umenie, nielen pochybné potulné atrakcie vystavujúce šesťnohé kravy. Živé zvieratá, prípadne ich symbolické reprezentácie, majú stále v mnohých civilizáciách rozhodujúcu kultúrnu úlohu. Cez zvieracie prirovnania sme oddávna skúmali našu dušu. Krehké hranice medzi tým, čo je ľudské a čo zvieracie, objavuje aj súčasné divadlo

Už účastníci prvotných divadelných rituálov sa obliekali do kozích koží za satyrov, čo mala byť síce ľudská bytosť, akurát s rohmi a kopytami. To všetko sa dialo na počesť Dionýza, boha zábavy, náboženskej extázy a divadla. Prechod od satyrských „kostýmov“ k muzikálu Cats je vlastne prirodzený. Nakoniec, trval len dva a pol tisícročia.

Mačky a iné hviezdy

V bájkach či v rozprávkach zvieratká konajú a myslia ako ľudia. Už školákom je jasné, že Ezop nekomentoval správanie zvierat a že balet Labutie jazero nie je o ochrane biotopov divokých vtákov.

Zdá sa mi, že si žiadne zviera v dejinách ľudstva neuchmatlo toľko pozornosti ako mačky. A nezačalo to sociálnymi médiami, ba ani starým Egyptom. Príkladov by sme našli viac: Šibalova príručka šikovných mačiek anglického básnika Thomasa Stearnsa Eliota z roku 1939 je napríklad plná komplexných mačacích charakterov, ktoré mohol skladateľ Andrew Lloyd Webber poľahky pretransformovať do kultúrneho fenoménu – muzikálu Mačky.

Bol to práve Webber, kto pochoopil, že všetky postavy vznikajúceho muzikálu musia mať štyri labky. Týmto rozhodnutím zároveň všeličo zjednodušil, a nielen scénickým výtvarníkom. Aj v muzikáli Leví kráľ podľa rovnomenného animovaného filmu vystupujú len zvieratá. Niečo na nich musí byť, pretože aj tento muzikál s hudbou Eltona Johna a Tima Ricea patrí medzi najziskovejšie divadelné produkcie, ktoré svojou popularitou prekonávajú len tituly ako Fantóm opery či Chicago.

Zviera ako senzácia

Nepamätám si väčší umelecký škandál z deväťdesiatych ako vystavenie rozrezanej kravy a jej teliatka v Tate Gallery v Londýne. Výtvarník Damien Hirst za inštaláciu nazvanú Matka a dieťa (oddelené) dostal prestížnu Turnerovu cenu. A to ešte tá krava bola uložená vo formaldehyde! Koľko bučania potom môže narobiť v divadle živý dobytok? Presnejšie jeden a pol tonový charolaiský býk, ktorý sa objavil v rámci inscenácie opery Arnolda Schönberga Mojžiš a Áron na scéne Opery Bastille v Paríži v novembri 2015?

*Gus je kocúr pred divadelnej brány,
no jeho celé meno vyslovia skôr vrany,
pretože znie Asparágus.
Len to skús!
A tak mu nik nepovie inak ako Gus.
Myši a potkany už z neho nemajú trable,
je chudý, košť a koža, doslova ako hrable
a labky sa mu trasú ako starý autobus,
v mladosti mal však bystrú hlavu, dobrý vkus.
Najlepšie roky života má dávno preč,
no zakaždým, keď na to v klube príde reč,
vzadu v prítmi susedného hostinca,
povie vám, že to meno
bolo vhodné pre princa,
a ak mu niekto zaplatí drink, rozpovie z hlavy
historky, čo sa stali za dní jeho slávy.
Pretože kedysi býval hviezdou večera.*

T. S. Eliot: Šibalova príručka šikovných mačiek

Paradoxne, v tomto prípade mohol režisér Romeo Castellucci celkom pokojne dať zákazku divadelným dielňam, keďže malo ísť o modlu, ľudskú napodobeninu Boha. Ibaže to by nebol on, keby zo svojej predstavy, že býk reprezentuje čistotu bytia, nepoľavil ani po protestoch aktivistov za práva zvierat a časti divadelnej kritiky, ktorá argumentovala nejednoznačnosťou zvoleného symbolu.

Zviera jednoznačne prináša do divadla pocit senzácie. Biely kôň sa objavil na javisku pri otváracom predstavení budovy nového Národného divadla v Budapešti v roku 2002. Už vtedy bola maďarská spoločnosť rozdelená a nákladná inscenácia Tragédie človeka domáceho klasika Imreho Madácha mala zrejme prekryť trpkú príchuť gýčovej novostavby v neuchopiteľnom retroštýle. Aj na scéne nového Slovenského národného divadla stál živý kôň počas

odovzdávania cien divadelnej kritiky Dosky. Asi najznámejší text spájaný s divadelnou reprezentáciou koňa je hra Equus anglického dramatika Petra Shaffera. V úlohe tínedžera patologicky fascinovaného koňmi hviezdil pred pätnástimi rokmi na londýnskom West Ende Daniel Radcliffe. Zvieraciu symboliku využil aj Edward Albee vo svojej dráme Koza alebo Kto je Sylvia? Na Slovensku ju uviedli s Emíliou Vášáryovou a Jurajom Kukurom v hlavných úlohách. Text je celosvetovo úspešný: každý má doma nejakú tú kozu.

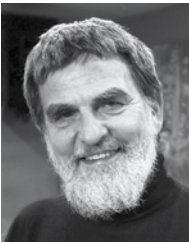
Prirodzený ako pes

Ak zvieratá nefaháme na scénu kvôli mediálnemu humbuku, tak je za tým aktom možno pokus o autenticitu. Keď v projekte Punctum contra punctum vybehne v divadle SKRAT krivajúci pes, ide o zdôraznenie, že sa v tomto súbore nikto na nič nehrá. Zažila som však aj inscenáciu, v ktorej po zhasnutí svetla pustili medzi divákov niekoľko (našťastie trénovaných) vlčiakov.

Snahy o vierohodnosť stáli aj za adaptáciou románu Johna Steinbecka O myšiach a ľuďoch v novembri 2005 na scéne Činohry SND. „Konkurz“ na starého špinavého psa vyhral útlukáč Klork. To, že sa tento pšeničný teriér dočkal ďalšej slávy ako Dunčo v jojkárskom Paneláku a že si ho manželia Slezáčkovci neskôr osvojili, bolo svojho času obľúbenou témou bulváru. V inscenácii muzikálu Obchod na korze na Novej scéne mal živý pes zrejme pripomínať desivé dobové nápisy: „Cigánom, psom a židom vstup zakázaný.“

Čas však už nastal aj na to, aby sa zvieratá stali autonómnou divadelnou témou. To sa podarilo napríklad britskému súboru Complicité, ktorého režisér Simon McBurney siahol po románe držiteľky Nobelovej ceny Olgy Tokarczukovej Cez kosti mŕtvych pluh svoj veď. Tento mystický triler by som však vášnivým poľovníkom neodporúčala.

Celkom ojedinelé nie sú ani pokusy urobiť zo zvierat divákov umeleckých produkcií. Ekologicky uvažujúci tvorcovia sa totiž zamýšľajú aj nad tým, akým farbami či zvukmi by sme nám blízkym tvorom ulahodili. To, že kravy pri hudbe dajú pri dojení viac mlieka, nie je len vtip z filmu Slnko, seno, jahody, ale vraj aj výskum britských vedcov. Zvieratá a umenie k sebe jednoducho patria.

Meno, ktoré neuhádneš

Sú zvieratá, ktoré sa stali posvätnými takpo-vediac proti svojej vôli. Posvätnosť im bez opý-tania prisúdil človek. Azda žiadna krava v Indii o svojej posvätnosti nič nevie. Ktorý zo slonov tuší, že je potomkom múdreho boha Ganéšu? Sú však i zvieratká, ktoré sú posvätné, hoci ich nik neuctieva. Božská iskra im jednoducho bola daná do vienka. Človek to pocíti, len čo s nimi vstúpi do bližšieho styku. Hneď mu je jasné, kto je tu sluha a kto pán.

S jedným takým tvorom som mal tú česť nadviazať dôverný vzťah. Našli sme to, chúdätko, v Levoči. Bolo to vtedy také malé, že to mohol človek poľahky vziať do dlane. No už vtedy to malo svoju nespochybniteľnú dôstojnosť. Bolo to opustené, celkom odkázané na nás. Nebolo však pochyb o tom, kto tu komu prejavuje láskavosť.

Keď som ráno meditoval na záhrade, drzo mi to vyliezlo na hlavu a usadilo sa tam ako čudná svätožiara. Sklonilo to hlavu a zadívalo sa mi prísne do očí. Veď čomu v šírom svete by som mal venovať pozornosť meditácie, ak nie práve tomuto drzému posvätnému zvieratku? Dnes mi je to jasné: nie my, ono sa rozhodlo, že zostane s nami. Vyrástla z toho pomerne veľká mačka. Ak práve nežerie, nehybne leží, spokojná sama so sebou, a medituje. Dali sme jej meno, hodné jej postavenia – Shanti.

Ale ako si všimol básnik T. S. Eliot: *Nadovšetko je tu jedno meno, meno ktoré neuhádneš. Len mačka ho vie, a verte, nikdy ho nepovie.*

Daniel Pastirčák

Intolerancia na nespravodlivosť

Vo svete, kde nemáme čas sa najesť, a už vôbec nie čas súcítiť s inými ľuďmi, nás čaká veľká výzva. Cítiť s bytosťami, ktoré kráčajú svetom pri nás, ale zostávajú nemé a neporo-zumené. Zvieratami.

Zvieratá musia zomierať pre naše jedlo, oblečenie, vedu, pote-šenie a krásu. Od malého decka som mala problém s mäsom na tanieri, ale od dospelých som počula len to, že to tak byť musí. Že mäso potrebujeme, že to bez neho nejde a že aj keď je to smutné, to zviera musí zomrieť.

V čase, keď sa hráme s plyšovou kravou, beháme za každým psom na ulici, hladkáme zajace u babičky... Žasneme nad nimi, milujeme ich a plačeme, keď sú preč. Sme však vedení na to pri stole zabúdať.

Až keď som sa z núdze stala vegánkou, uvedomila som si, aký nefér je svet k zvieratám. Keď som zmenila svoje stravovanie, dokázala som zmeniť svoje myslenie. To, čo jeme, vie ovplyvniť to, čo si o zvieratách myslíme. Či ich považujeme za bezduché a hlúpe, alebo vidíme ich osobnosť a plnohodnotnosť.

Keď som prvýkrát plne uvidela všetku bolesť, ktorú spôsobu-jeme, cítila som obrovskú nespravodlivosť. Odvtedy je vegánstvo pre mňa hlavne o spravodlivosti. A verte, všetka nespravodlivosť na svete ma vie našťavať. K menšinám, národom, jednotlivcom. Och, ako ma vytáča! Je to jediná vec, na ktorú trpím intoleranciou.

S touto intoleranciou sa žije horšie ako s tou na lepok. Nespravod-livosť je všade a človek nesmie voči nej otupieť, ale nemôžem ani žiť v hneve a bojovať so „zlým“ svetom. Preto varím bez nespravodlivosti a s veľkou dávkou empatie k nám všetkým, motajúcim sa životom.

Nikoleta Kováčová autorka Slovegán kuchárov a blogu Dcerka.sk

Potrebný pohľad

Čím hlbšie povedomie o histórii človek má, tým väčšie má aj šance, že sa mu podarí z neho niečo pozitívne vyťažiť pre dnešok či zajtrajšok. (Skôr na individuálnej úrovni, na tej globálnej úrovni je to čo-raz diskutabilnejšie.) Vedomosti o tom, ako sa v našej krajine žilo pred spoločensko-politickými zmenami, ktoré priniesol November 1989, v rokoch takzvanej normalizácie, sú dôležité. Najmä, žiaľ, v súčasnej dobe, keď sa demokracia otriasa v základoch pod údermi populistických a prospěchárskych kladív. Knižka Olgy Gyárfášovej Ako sme žili v rokoch normalizácie (Aspekt 2023) má schopnosť budovať to spomínané hlbšie povedomie. Navyše sa sústreďuje na reflexiu očami žien, čo nie je, opäť žiaľ, zvyčajné, no o to dôležitejšie.

Ide o knihu rozhovorov „s aktérkami vzdoru“ dopl-nenú rozsiahlejším autorkiným úvodom a záverečnou štúdiou Zuzany Maďarovej, kde okrem iného o Gy-árfášovej rozhovoroch píše: „Prostredníctvom nich môžeme nahliadnuť do bratislavského alternatívneho spoločenstva v období normalizácie, a respondentky nám zároveň dovoľujú nahliadnuť do svojich životov, reflexií a vzťahov. Vstupom do verejného priestoru sa osobné opäť stáva nielen politickým, ale aj zraniteľným, pretože individuálne spomienky sa otvárajú interpre-táciám, iným spomienkam, oficiálnym historickým príbehom i tichu, ktoré je s nimi nevyhnutne spojené. V tomto kontexte je verejné spomínanie politickým aktom aj aktom odvahy.“

Desať žien (Tamara Archlebová, Marta Botta, Anna Budajová, Jolana Kusá, Gabriela Langošová, Ľuba Lesná, Júlia Sherwood, Marta Šimečková, Dorota Šimeková), desať zaujímavých a k okoliu vnímavých mikrosvetov, príkladov hrdinstva. Rôznych aj podob-ných zároveň. Až prekvapivo schopných prehovoriť k situácii tu a teraz. Dialogická forma knižky je pútavá a čitateľsky príťažlivá. Kiežby si ju prečítalo čo najviac mladých ľudí, ktorí časy neslobody a svojvôle moci a štátnej bezpečnosti (zatiaľ?) nezažili.

Na záver krátka chuťovka z rozhovoru s Gabrielou Langošovou: „Najviac som sa bála, že niečo urobia de-ťom. Napríklad sa stalo, že nám niekedy o pol šiestej začali búchať na dvere a zvoniť a Jano bol niekedy hroz-ný, povedal, že to je neslušné – on bol hrozne slušne vychovaný – a že skôr ako o pol siedmej im neotvoríme. (...) Potom prišiel z výsluchu a hovoril, ako mu povedali, že deti môže zraziť aj auto, že to nie je len tak.“

Zuzana Mojžišová

Emmanuel, nerob to!

Elena Akácsová

Shutterstock

Sociálne siete už z nejedného milého zvierata urobili hviezdu. Zbožňovanú. Posvätnú. Nasledovatelia by pre ňu urobili všetko. Pokiaľ sa jej majiteľ nezačne správať čudne.

„Emmanuel, nerob to! Ja sa tu snažím vzdelávať ľudí! Nerob to!“ kričí blondavá farmárka Taylor Bla-ke na Emmanuela. Márne, lebo ten sa postaví do záberu, kľofne zobá-kom do jej smartfónu a zhodí ho na zem. Emmanuel je veľký nelietajúci vták emu, ktorý od roku 2015 žije na rodinnej far-me na Floride. Taylor pri-pravovala rôzne tuču-ňu-ňu videá pre videoportál TikTok o živote zvierat na farme a na jar v roku 2022 zverejnila aj zostrih, kde jej do toho viackrát drzo vliezol Emmanuel. Inter-nety vybuchli, zamilovali sa do neho a farma mala zrazu pozornosť dvoch miliónov sledovateľov a takmer 39 miliónov laj-kov. Tričká a šiltovky išli na dračku, Taylor sa do-stala do médií, vystúpila aj v šou Jimmyho Fallona.

Aj mňa Emmanuel nadchol. V mori strašných vecí, ktoré sa šíria cez sociálne siete, bol akoby z inej dimenzie. Ach, keby tak internety ovládali len takéto smiešne zvieratká, to by bolo, myslela som si a na chvíľu zabudla na svoj starý dobrý pesimiz-mus a obozretnosť.

15. októbra 2022 sa na farme zastavil nepo-zvaný křdeľ divokých egyptských husí. Za tri dni vtácia chrípka skosila väčšinu hydiny – sliepok, kačíc, husí, mo-riek, čiernych labutí a dvoch vtákov emu. Ochorel aj Emmanuel. Taylor uverejnila dojemné obrázky, ako sa o Emmanuela stará, balí ho do deky a bozkáva ho. Fanúšikovia sa rozdelili. Časť sa modlila za Emma-

nuelovo uzdravenie, časť sa začala pohoršovať, ako sa môže maznať s chorým zvieratom. Pridali sa aj odborníci. Označili jej správanie za sebecké. V záujme nešírenia tejto ne-bezpečnej nákazy medzi zvieratami by mala vtáka utraťiť a rozhodne by

sa k nemu nemala približovať bez rúška a ďalších hygienických opat-rení, aby tak nezvyšovala možnosť, že prípadná genetická mutácia vtá-čej chrípky spôsobí novú pandémiu u ľudí. Taylor reagovala, že Emma-nuel sa rúška bojí. Neskôr oznámila, že štátni úradníci prišli na farmu

a usmrtili všetky jej vtáky. Nie však Emmanuela, ten mal údajne nega-tívne výsledky na vtáčiu chrípku a ochorel zo stresu, z toho masakru naokolo.

Zvýšená pozornosť pritiahla nielen záujem odborníkov, ale od-halila aj problematickú minulosť milej farmárky Taylor. Už pred rokmi sa pokúšala získať pozornosť a vplyv na Twitteri rasis-tickými vyjadreniami, ktoré sa dali interpreto-vať ako zosmiešňovanie černocho-v a aziatov.

Ak niekto alebo niečo získal popularitu niečím pozitívnym, ale neskôr sa odhalí jeho negatívna stránka, ktorá tú popula-ritu pokazí, označuje sa to ako „Milkshake Duck“. Vychádza to z kresle-ného vtipu Austrálčana Bena Warda z roku 2016 zobrazujúceho fiktívnu, internetmi milovanú ka-čicu, ktorá pije mliečne koktaily a o ktorej sa po-tom zistí, že je rasistka. Predpovedal to dokonale, akurát toto bol trochu väč-ší vták.

Emu Emmanuel prežil chorobu, nech už to bolo čokoľvek. Jeho majiteľka tiež. Naďalej uverejňuje milé videá so zvieratkami aj s Emmanuelom. Kon-kuruje im emu menom

Karen z Useless Farm v Ontáriu. Majiteľkou Karen je Amanda. Spolu majú päť miliónov sledovateľov a 191 miliónov lajkov. Amandina povest' je čistá. Zatiaľ.

Autorka je šéfredaktorka TV OKO/TV SVET.

Chvíľu z nej robili psychiatrickú pacientku, kým prišli na správnu diagnózu. Janette sa s ňou učí fungovať.

Život za to stojí

 Lucia Bucheňová Alan Hyža

Stratila všetko a nezačína od nuly, ale zo suterénu. Sny a túžby sa jej radikálne zredukovali, pretože sa už na všetko pozerá reálnymi očami. Janette.

Krátko pred päťdesiatkou, ktorú oslávila tento rok, dostala „darček“. Konečne jej stanovili diagnózu. „Žiadna sláva. Naopak. Keď si googlim prognózy, radšej zavriem počítač a vsugerovávam si pozitívne myslenie,“ opatrne hovorí sympatická Žany, ktorá netušila, čo ju jedného dňa spojí s hudobnou divou Celine Dione. Obe trpia vzácnou a neliečiteľnou neurologickou chorobou známou ako Stiff-Person Syndrome (SPS). Zjednodušene – syndróm stuhnutého svalstva. SPS postihuje asi jedného človeka z milióna, neexistuje naň liek, medikáciou sa len zmierňujú jeho prejavy.

Mama troch detí sa učí fungovať zo dňa deň. Kedy bola naposledy šťastná? „Oslava mojej päťdesiatky, lebo prišli deti s rodinami, vnúčatá. Najmladší, osemnásťročný Timo, ktorý žije so mnou, pripravil výbornú hostinu a bolo fajn. Aj keď viem, že takto som si to nepredstavovala. Vždy som bola aktívna, tešila som sa, že s vnúčatami budem chodiť na výlety. Bolí to na duši, ale nesmiem sa tomu poddať. Bojujem každý deň a verím.“

Najskôr bola detskou zdravotnou sestrou na Kramároch, potom prešla do Zboru väzenskej a justičnej stráže, kde skončila ako vrchná sestra. „A potom prišiel covid,“ načne začiatok ťažkého prelomu Žany. Vždy obetavá, ochotná pomôcť, pre druhého by urobila čokoľvek. „Bola som aktívna, až dnes si uvedomujem, čo všetko som stíhala. V dospelosti som si spravila aj vysokú školu, chodila som prednášať, popritom do práce, ale čas som si našla aj na tanec, turistiku, bola som vyslovene spoločenský typ. Zrazu sa všetko vytratilo. Bez pomoci druhých sa nezaobídem. Cez deň som zavretá medzi štyrmi stenami. Pekný deň je vtedy, keď ma neprepadávajú šialené bolesti, keď ich je o niečo menej. Choroba ma naučila obrovskej trpezlivosti, všetko mi trvá večne. Som na seba hrdá, keď si uvarím kávu a relatívne v klude ju vypijem. Len hrnček musím držať dvoma rukami, pretože hocikedy dostanem krčie a nehoda je na svete.“

Trápi ju nesamostatnosť. Kura do trúby ešte nejako dokáže vložiť a dať piecť, ale už ho počas pečenia neotočí a misu z rúry nevyberie. „Nedá sa to, rovnako ako plno iných drobností. Život mám od základu iný.“

Najmladší syn prišiel v máji 2021 zo školy s covidom, dostala ho aj ona. Lenže zatiaľ čo Timo sa po týždni zo všetkého vystrábil, ona skončila v nemocnici s veľkými bolesťami. „Bolelo ma všetko, aj korienky vlasov, bolo to neznesiteľné, nasadili mi morfium a nevedeli, čo so mnou.“ Mobilita sa zredukovala na minimum. Žany dostala nového „partáka“ – invalidný vozík. „Bola som úplne nevládna. Keď ma prepustili z nemocnice, opatrovala ma svatka. Nedokázala som nič. Veľmi sa chceš pohnúť a nejde

to. A neuveriteľne to bolí. Psychicky som bola úplne na dne. Jediné, čo som potrebovala, boli rehabilitácie. Sedem týždňov som bola v Kováčovej a potom som sa vďaka príbuzným a známym ocitla v Adeli Medical Center. Odvtedy netúžim po ničom inom, len sa tam čo najskôr vrátiť. Tam sa so mnou snažia robiť divy, tam som sama sebou, psychicky som nabudená tak, že môžem energiu rozdávať. Celý deň mám terapie, všetci sme tam vyštavení a unavení, ale tak to má byť. A potom si večer posedíme v kaviarni, prejdeme sa na vozíčkoch po okolí. V Piešťanoch vstávam aj zaspávam s úsmevom. A nechce sa mi odtiaľ odísť.“

Dnes je z nej už oficiálna invalidná dôchodkyňa. Za posledné roky prišla o všetko. „Zdravie, prácu, peniaze, do toho nepríjemný rozvod, ktorý ma šokoval a neskutočne psychicky vyčerpal. Vlastne ani neviem, ako sa mi podarilo z toho dostať. Samozrejme, že stále sú aj depresívne obdobia, momenty, keď sa pomaly nevládzeš ani nadýchnuť, prepadáš ľútosti, strachu a bezmocnosti. Ale exmanžela som vytesnila nadobro, ubližovania už bolo dosť. Sústreďujem sa len na čo najlepšie zlepšenie môjho fyzického stavu. Už sú dni, keď spravím pár krokov s chodítkom, ale nie je to natrvalo. Liekov mám fúru, na bolesť ich hltám denno-denne. Teraz mám biologickú liečbu, do nohy dostávam botox, hádam to prinesie ovocie. Musím veriť a dúfať, inak by som to mohla rovno zabaliť.“

Žany sa nevzdáva. Chcela by, aj keď s pomocou, prejsť sa po milovaných Tatrách, vyskúšať znova latinskoamerické tance, ktoré zbožňovala. „Neviem, čo bude, cítim, že sa mi častejšie horšie prehľta, spomaľuje sa sem-tam reč. Prognózy nie sú dobré, ale mám päťdesiat, chcem a potrebujem žiť. Nie prežívať. Z ležiacej pacientky som sa dostala do sedu a dokážem urobiť pár krokov. Viem, že musím ísť aj cez bolesť. Ale život za to stojí.“

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh nezlomnej Žanet osloví. Aj váš príspevok sa použije na rehabilitačné pobyty, ktoré ju posúvajú vpred. Ďakujeme!

Číslo účtu: 4040218205/3100 (Primabanka). IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205, SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku – Žanet.

Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389

Uverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov NOTA BENE a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

Budúcnosť náleží tým, ktorý [...]. — Eleanor Roosevelt

Vylúštenie z minulého čísla: Život nám naloží [len také bremeno, ktoré unesieme]. — Marcus Aurelius

autor: Pavol Surovec	cenina	ľudský jedinec	Pomôcky: KANAK, MKL	farba na vajička	chem. zn. telúru	Irena (dom.)	sály, auly	obytné privesy		kód letiska v Jackson	alebo (angl.)	prázdne reči (expr.)	starogrécky zhyralec	mesiac (básn.)
knockout			odtlačok (čes.)						navíjal					
									ruksak, batoh					
symetrála			1. časť tajničky											
			tu máš											
časť ženského tela					zrísťoval meraním						nárek (básn.)			
					žal						mesto v Čechách			
obidva				obyvateľ Polynézie						rekreačné obydlie				
				mne patriaca						banský chodník				
duša u st. Egyptanov			chem. zn. molybdénu			zn. elektrón- votu		iba					usadenina	nemocničné oddelenie
			pokolenie			číťoslovce povzdychu		pracuj						
	fašistická organizácia	ranná vlaha				najkvalitnej- šia káva								
		zn. volt- ampéra				zn. volt- ampéra								
2. časť tajničky												ťavi kríženec		
usadzovať sa						vodný živočích					druh slona			

AKO NÁS MÔŽETE PODPORIŤ?

MOŽNOSTÍ JE VEĽA.

1. VENUJTE NÁM 2%.

2. Inzerujte u nás v časopise NOTA BENE, ktorý číta takmer 45 000 čitateľov mesačne.

3. Podporte nás finančným príspevkom na účet IBAN: SK68 1100 0000 0029 4116 1403.

4. Podporte naše aktivity cez našu darcovskú stránku www.pomahatjelahke.sk. Aj na malom dare záleží.

5. Sprostredkujte byt našim predajcom NOTA BENE a prenajmite ho za zníženu cenu. Kontaktujte nás na socialna.agentura@notabene.sk.

6. Kupte si časopis NOTA BENE a zoberte si ho so sebou. Iba tak dáte našim predajcom pocítiť, že ich práca vám prináša radosť a úžitok v podobe dobrého čítania.

7. Dajte o nás vedieť svojim priateľom, známym, rodine a kolegom. Teší nás, ak sa naša komunita podporovateľov rozrastá.

ĎAKUJEME

#kazdapodporasarata

● Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Úlohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

● Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavu. Pri registrácii dostane 4 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,20 € a predáva za plnú sumu

2,40 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

● OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na

lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

● OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systémové a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na www.notabene.sk.

NOTA BENE

04 2024

Tiráž

43

PROTI PRÚDU: Štatutárne zástupkyne: riaditeľka Nina Beňová 0908434826 a šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová 0905143651. Finančné oddelenie: Fabiola Mokrá 0910916503, Martin Zuščin. PR, inzercia: Andrea Kocianová 0908292359. Program NOTA BENE: Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlečík 0907733388, Peter Kováč 0908229830, Róbert Olejár 0917526158, Ivan Scholtz 0905440764, Michaela Kukučka 0908293233. Sociálni pracovníci: Erik Kapsdorfer 0905440946, Lucia Frimmelová 0905440878, Zuzana Oľšinová 0915985640. Program BÝVANIE NOTA BENE: koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905595520, Rebeka Káplóczká 0908268034, Mária Teleky 0905440887, Alexandra Senajová 0911654411. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905812175. Program ADVOKÁCIA: Nina Beňová 0908434826. Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk. Redakcia: Sandra Pazman Tordová, sandra.tordova@notabene.sk , 0905143651. Zástupkyňa šéfredaktorky, editorka: Jana Čavojská, Redaktorka: Dagmar Gurová 0917337235, Grafický dizajn: Pavol Čejka, Jazyková korektúra: Miroslava K. Valová.	Mesačník NOTA BENE , 22. ročník, 4/2024. Vydavateľ: OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, www.notabene.sk . IČO: 360 68 781, IČ DPH: SK2021585731, číslo účtu: 266 34 750 14/ 1100 Tatrabanka, IBAN: SK 21 1100 0000 0026 6347 5014, BIC (SWIFT): TATRSKBX. Registrácia na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISS N 1335-9169.
Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu NOTA BENE na Slovensku: BRATISLAVA (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk , www.notabene.sk , BANSKÁ BYSTRICA (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Úrpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com , BARDEJOV (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Bc. Mária Chocholáková, 0901 713 903, seniorcentrum.bardejov@gmail.com ČADCA (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com , GALANTA (2023): Centrum pomoci človeku, prevádzkovateľ ADCH Trnava, Hlavná 997/14, 924 01 Galanta, Mgr. Silvia Nagyová, 0948771683, silvia.nagyova@charitatt.sk , HLOHOVEC (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Viera Vávrová viera.vavrova@dzu.sk , 033/742 3827, HOLIČ (2009): Azylový dom Emauzy, J. Čabelku 3, 908 51 Holíč, Mgr. Hana Šafránková, 034 668 3110, emaury.holic@gmail.com , KOŠICE (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, Martina Kochová Email: martina.kochova@charita-ke.sk , Mobil: +421 910 842 182, LEVICE (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk , LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk , MALACKY (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Križovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujíková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com , www.krizovatky.eu , NITRA (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrová 57, 949 01 Nitra, Mgr. Andrea Rončíková, 0907 451 771, 037 652 30 28, rafael.charita@gmail.com , www.charitanitra.sk , NOVÉ ZÁMKY (2022): Mestský úrad Nové Zámky, Hlavné námestie 10, 940 02 Nové Zámky, Róbert Kuki 0905 900 573, PIEŠŤANY (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/772 7687, domum@piestany.sk , POPRAD (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Ing. Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 4209, marcela.michalkova@msupoprad.sk , PREŠOV (2023): Podaj ďalej, o. z., Hlavná 73, 080 01 Prešov, Tatiana Vašková, 0947 975 909, podajdalejpresov@gmail.com , SVIDNÍK (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Valéria Kurillová, 0917673107, info@spodmar.sk , TREŇČÍN (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com , TRNAVA (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, PhDr. Jana Prochášková, 0948594739, jana.prochaskova@charitatt.sk , VRANOV NAD TOPLOU (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 1578, chd.vranov@charita-ke.sk , ŽILINA (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Jana Kadašiová, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com .	

NÁJDEME DOMOV AJ VAŠIM

VENUJTE NÁM VAŠE 2 % Z DANE
SPOLU POMÔŽEME ĽUĎOM BEZ
DOMOVA DOSTAŤ SA Z ULICE
A NÁJSŤ SVOJ DOMOV

predvyplnené
tlačivo nájdete
na notabene.sk/
dve-percenta

NOTA
BENE

Údaje o prijímateľovi
Názov: **Proti prúdu**
IČO: **36068781**

